

MELLÉKLET

MELLÉKLET

Tartalomjegyzék

I. A GAZDASÁG TERÜLETI FOLYAMATAI	1
1. A FŐBB MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK TÉRSZERKEZETI HATÁSAI	3
1.1 Privatizáció	5
1.2 A külföldi tőke beáramlása	7
1.3 A gazdasági szervezetrendszer átalakulása	8
2. A GAZDASÁGI SZERKEZET ÁTRENDEZŐDÉSE	11
2.1 Ipar	11
2.2 Mezőgazdaság	14
2.3 Turizmus	17
2.4 Termelő szolgáltatások	20
II. TÁRSADALMI TERÜLETI FOLYAMATOK	25
1. TÁRSADALMI VISZONYOK TERÜLETI ALAKULÁSA	27
1.1 Népesedés	27
1.2 Egészségi állapot	29
1.3 Iskolázottság	30
1.4 Munkanélküliség	33
1.5 Jövedelmi viszonyok	36
1.6 Települési komfort	38
1.7 Bűnözés	41
2. A HUMÁN INFRASTRUKTÚRA TERÜLETI ALAKULÁSA	42
2.1 Oktatási intézmények	42
2.2 Művelődési intézmények	51
2.3 Egészségügyi ellátás	53
2.4 Szociális ellátás	58
2.5 Regionális ifjúsági intézményrendszer	60
III. A KÖRNYEZETI ÁLLAPOT VÁLTOZÁSA, A TERMÉSZETI ÉRTÉKEK VÉDELMEINEK ALAKULÁSA	63
IV. A MŰSZAKI INFRASTRUKTÚRA TERÜLETI ALAKULÁSA	73
1. Közlekedés	77
2. Elérhetőségi viszonyok	83
3. Távközlés	86
4. Vízgazdálkodás	89
5. Energiaellátás	92
V. A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK ALAKULÁSA	99
1. A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZRENDSZERE	101
1.1 Szabályozó joganyag	101
1.2 Pénzügyi eszközök	104
1.3 Kormányzati programok	113
1.4 Területfejlesztési Phare programok	119
1.5 Területi tervezés	125
1.6 Területi Információs Rendszer (TeIR)	131
1.7 Vállalkozási övezetek	134
2. A TERÜLETFEJLESZTÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE	137

I.
A GAZDASÁG TERÜLETI FOLYAMATAI

1. A FŐBB MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK TÉRSZERKEZETI HATÁSAI

A '90-es évek gazdasági átalakulásának hatására a gazdaság teljesítőképességét kifejező *bruttó hazai termék* (GDP) 1990-től kezdve meredeken csökkent, és mélypontját 1993-ban érte el közel 20%-os csökkenés után. Ezután lassan, majd 1996-tól kezdve gyorsuló ütemben emelkedett, és 1999-ben érte el az 1990-es szintet. Az országos egy főre jutó GDP - vásárlóerő paritáson - az EU átlag 49%-ának felel meg.

A gazdasági teljesítőképesség alakulását tekintve két, különböző gazdaságfejlődési korszak különíthető el a '90-es években. Az 1990-94 közötti időszakot a korábbi gazdasági rendszer válsága és a tömeges munkanélküliség jellemezte. Elindult a privatizáció, teljessé vált a vállalkozás szabadsága, növekedett a magántulajdon aránya és az időszak végére már érezhetővé vált a beáramló külföldi működő tőke gazdaságélénkítő hatása.

Az 1994-től kezdődő időszakot a gazdasági stabilizáció és 1996-tól a folyamatos gazdasági növekedés jellemezte. 1998-ra már a gazdaság teljesítményének 80%-át állította elő a magánszektor, a működő tőke beáramlása felgyorsult és 1998-ig 21 milliárd USD érkezett az országba. Ennek hatására növekedett a termelés és a külföldi tulajdonú vállalatok adják a GDP 60%-át.

Termelési oldalról a GDP növekedését az ipar határozza meg, Csökkent az élelmiszeripar, a bányászat és az agrárgazdaság súlya. 1994-től kezdve a GDP-n belül az ipari export aránya elérte az 50%-ot, de eltérések vannak ágazatok, vállalatnagyság és térségek szerint is. Az ágazatok közül kiemelkedik a gépipari növekedés és azon belül a számítástechnikai és közúti járműgyártás. Üzemméret szerint tekintve a 300 főnél többet foglalkoztató multinacionális nagyvállalatok termelése 20%-kal emelkedett, a közepes (51-300 fő) méretűeké az ipari átlag alatt (9%-kal) növekedett, míg a kis-közepes (50 főnél kevesebbet foglalkoztató) cégek termelése 8%-kal csökkent. A 300 főnél többet foglalkoztató nagyvállalatok nemzetgazdasági súlyát jellemzi, hogy 1998-ban ezek adták az export 80%-át. Az ipari növekedés az ország észak- és nyugat-dunántúli megyéiben főleg Székesfehérvár, Győr ipari övezeteiben a leggyorsabb.

A GDP-ben mért gazdasági teljesítőképességben 1994-97 között növekedtek a területi különbségek egyrészt a főváros és a vidék, másrészt a megyék között. Különösen a főváros gazdasági teljesítőképessége növekedik évről évre gyorsabban, de az 1994-97-es időszakban a legnagyobb növekedést Fejér megyében lehetett tapasztalni. Győr-M.-Sopron, és Vas megyék dinamikája is meghaladta a fővárosét. Ezzel ellentétben áll az egyre jobban leszakadó Nógrád megye, ahol a növekedés kevesebb, mint fele ekkora volt.

E különbségek kialakulásában döntő szerepet játszott az exportorientált ipari beruházásokat végző külföldi működőtőke és a területi ágazati szerkezet különbségei. A legdinamikusabb megyék jobb gazdasági teljesítőképessége elsősorban a korszerű technológiát alkalmazó, versenyképes terméket exportáló feldolgozóipari kapacitások

és pénzügyi-szolgáltatások nagyobb ágazati súlyának tulajdonítható. A stagnáló és leszakadó térségeket a költségvetési szolgáltatások (közigazgatás, oktatás, egészségügy és szociális ellátás) és az agrárgazdaság nagyobb aránya jellemzi.

**Az egy főre jutó bruttó hazai termék területi különbségei 1994-98 (ezer Ft)
(a GDP-növekedés sorrendjében)**

Megyék	1994	1995	1996	1997	1998	Folyóáras növekedés (%) 1994- 98 között
Fejér	410	544	699	985	1234	301,0
Győr-Moson-Sopron	440	597	747	920	1204	273,6
Vas	439	585	740	960	1162	264,7
Komárom-Esztergom	341	475	605	724	838	245,7
<i>Budapest</i>	<i>765</i>	<i>993</i>	<i>1254</i>	<i>1575</i>	<i>1858</i>	242,9
Pest	324	399	493	653	773	238,6
Veszprém	339	463	547	675	803	236,9
Heves	310	409	499	607	726	234,2
Országos átlag	425	549	676	841	997	234
Borsod-Abaúj-Zemplén	299	418	478	584	690	230,8
Zala	401	504	631	767	901	224,7
Csongrád	402	513	628	755	889	221,1
Baranya	356	437	526	672	783	219,9
Bács-Kiskun	329	433	512	615	713	216,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	262	333	400	487	567	216,4
Jász-Nagykun-Szolnok	335	425	511	632	720	214,9
Nógrád	263	326	387	443	565	214,8
Tolna	401	506	613	708	861	214,7
Hajdú-Bihar	353	426	528	642	754	213,6
Somogy	325	418	506	590	686	211,1
Békés	338	429	517	603	691	204,4
<i>Régiók</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>Folyóáras növekedés (%) 1994- 98 között</i>
<i>Közép-Dunántúl</i>	367	497	621	807	978	266,5
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	428	565	710	885	1102	257,5
<i>Közép-Magyarország</i>	619	792	993	1254	1474	238,1
Országos átlag:	425	549	676	841	997	234,6
<i>Észak-Magyarország</i>	296	400	467	566	678	229,1
<i>Dél-Dunántúl</i>	357	448	541	653	770	215,7
<i>Észak-Alföld</i>	314	391	476	581	675	215,0
<i>Dél-Alföld</i>	354	457	549	655	761	215,0

1.1 Privatizáció

A kilencvenes évek elején lezajlott állami privatizációnak nem volt egységesen értelmezhető területi összefüggésrendszere, de területi hatásai annál inkább. A gazdasági szerkezet átalakításával járó tömeges munkanélküliség azonban nem írható teljes mértékben a privatizáció számlájára. Viszont az állami tulajdonrész aránya fennmaradt az eladhatatlan ágazatokban és ezzel sikerült egyes válságtérségekben a feszültség tompítása. Az eladott vállalatok új tulajdonosai általában működő tőkét, technológiát és korszerű irányítási módszereket hoztak magukkal, ezzel növelve a gazdaság versenyképességét. A magánkézbe adás során elsősorban és kizárólag a gazdasági és piaci célok dominanciája érvényesült, de ahol sikeresen és gyorsan végbement a privatizáció, ott az adott térség gazdasági-társadalmi megújulását nagyban segítette. Annak ellenére, hogy a '90-es évek privatizációs stratégiái közvetlenül nem tartalmaztak utalásokat arra vonatkozóan, hogy az állami vagyon értékesítése során területi szempontokat kellene alkalmazni, a célkitűzések egy részében felismerhetők a területi hatások:

- Hazai vállalkozók és beszállítók, alapanyag termelők támogatása, különös tekintettel a mezőgazdaságra és az élelmiszeriparra;
- Munkahely-megőrzés és munkahely-teremtés;
- Privatizációs bevételek felhasználása a reorganizáció, a környezeti károk enyhítésére.

A célkitűzések nagyobb része a piacbővítést, a befektetések ösztönzését, azaz a gazdasági feltételek általános javítását határozta meg, így a privatizáció befolyással volt az ország térszerkezetére is. Az állami tulajdon értékesítése révén hozzájárult az adott térség gazdaságának megújításához, mivel általában az új, tőkeerős tulajdonos a termelés körülményeinek korszerűsítésében volt érdekelt. Ez rövidtávon viszont sokszor munkaügyi problémákat is jelentett, ami jelentős hatással lehetett egy térség életére.

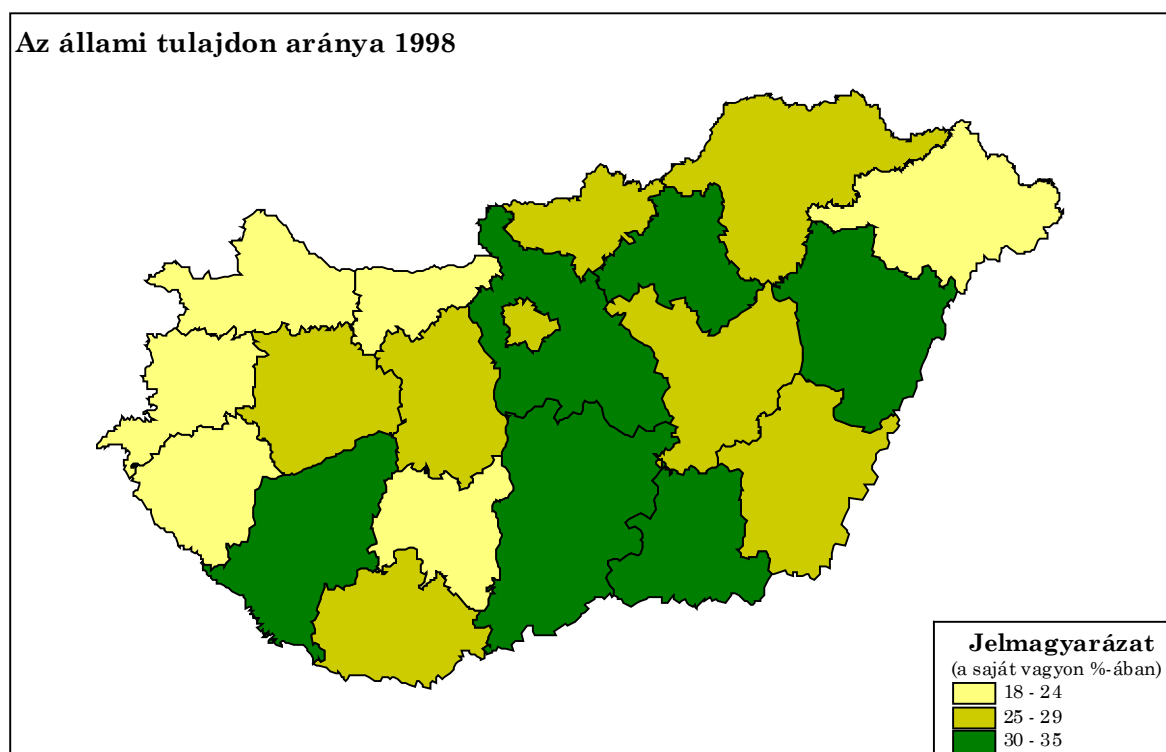
A privatizációs bevételek egy részének (főleg a belterületi földek ellenértékének) visszajuttatásával az önkormányzatok számára pótlólagos forrást teremtett, amelynek felhasználásával a lokális-regionális gazdaság mozgásterét is tudták bővíteni. A kormányzat által meghatározott, a területfejlesztéssel is összefüggésbe hozható az olyan intézmények, fejlesztési társaságok létrehozása - mint például a Rákóczi-bank - amelyek az állami vagyon kezelésével és a problémás vállalatok reorganizációjával foglalkoztak.

Az állami vagyon privatizációjának eredményessége egy-egy település, térség gazdasági bázisát döntően meghatározta. Minél gyorsabban és zökkenőmentesen ment végbe az állami vagyon magántulajdonba adása, annál rövidebbre csökkent az átmeneti bizonytalanság időszaka.

A piac értékítélete szerint az ország nagyobb vállalkozói aktivitást felmutató térségeiben az állami vagyon privatizációja gyorsabban ment végbe, mint a keleti, kedvezőtlenebb adottságokkal rendelkező térségekben. De itt is található szigetszerűen

néhány olyan nagyvállalat (TVK, BorsodChem), amelynek eladása sikeresen zajlott le és ezzel az ország korábbi térbeli gazdaság-szerkezete tükröződött vissza. A fejlett, modern nagyvállalatok, szolgáltatók és versenyképes ágazatok magánkézbe adása gyorsan lezajlott és ezek a helyüket tekintve, főleg a fővárosban és a nagyvárosokban koncentráálódtak. Így a Főváros képes volt gazdaságát megújítani, vezető szerepét megőrizni és növelni. A vidéki térségek közül a korszerű technológiával termelő, újabb eszközállománnyal és jobb piaci kapcsolatokkal (kereslettel) rendelkező ágazatok (főleg gép- és vegyipar, kereskedelem) egységeit koncentráló térségek lettek nyertesek. A vesztesek az elavult nyersanyagtermelő és feldolgozóipari ágazatok (bányászat, kohászat) egységeit koncentráló térségek, másrészt a mezőgazdasági területek lettek.

A településhálózat centrumait a nagyvárosokat, a privatizáció kedvezően érintette, mivel az értékesített társaságok központja itt található. Ezek rendelkeztek az értékesítéshez szükséges piaci, a finanszírozáshoz szükséges banki és a termeléshez szükséges termékfejlesztési ismeretekkel. Így gyorsabban tudták helyzetüket stabilizálni, mint a termelő telephelyet biztosító települések.

A kisebb települések közül, ahol egyoldalú volt a gazdaságszerkezet, a piacképes iparágak esetén megindult a fejlődés, de ahol elmaradott technológiával termeltek, ott a megújulás nem következett be.

Az állami vagyon privatizációja során kialakult területi egyenlőtlenségek:

- Budapest részesedése a településkategóriák között, a sajátvagyon tekintve meghaladja az 56 %-ot.

- Az állami vagyon privatizációjában gyakorlatilag a 20.000 főnél népesebb városok vettek részt és a települések 93 %-a nem volt érintett a magánosításban.
- A sajátvagyon tekintve a legnagyobb 25 vállalat a nagyvárosokat leszámítva az ipari tengely mentén helyezkedik el, ami az évtizedek alatt kialakult térszerkezetet igazolja vissza.

Az ország térszerkezetében, a régiók és megyék viszonylatában elsősorban a Nyugat-Dunántúl és Fejér megye kitüntetett helye érzékelhető, melyek elkülönülnek az ország többi részétől. Ezt a gazdasági adottságaiknak köszönhetik, amit még a Budapesthez illetve a fejlett nyugat-európai centrumtérseghöz való közelség is befolyásolt.

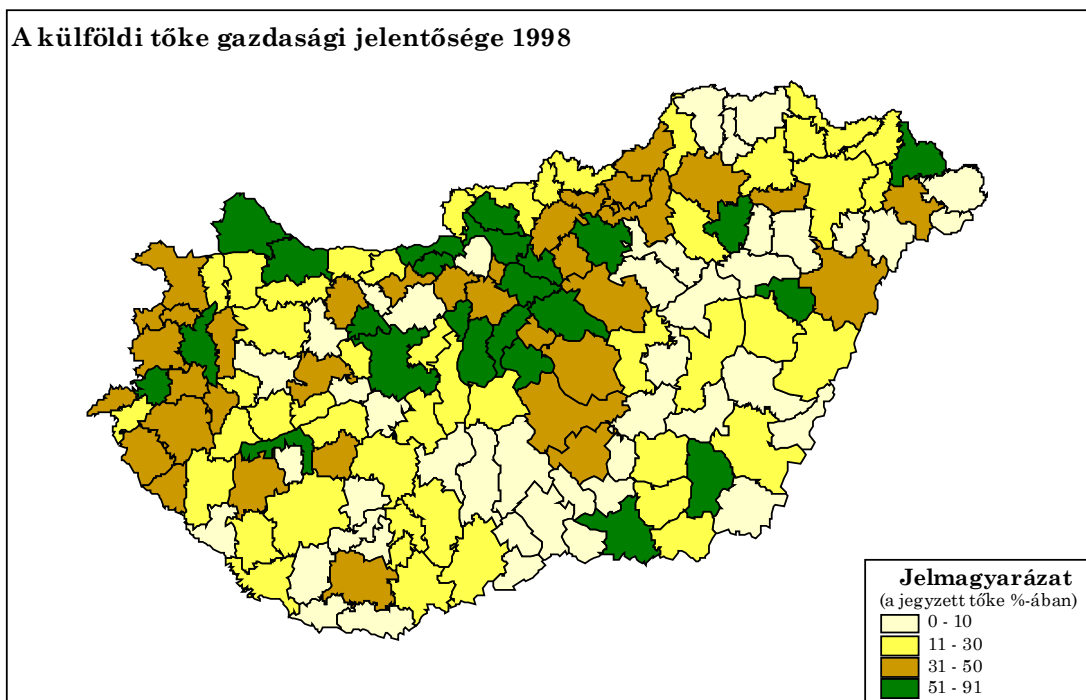
1.2 A külföldi tőke beáramlása

A kilencvenes évek során igen erőteljes **külföldi működőtőke** beáramlásra került sor, aminek következtében 1998-ra már mintegy 18 milliárd USD jött az országba. Ennek kétharmada privatizáció során érkezett, egyharmada pedig zöldmezős beruházások révén. A külföldi tőke beáramlása 1991-től növekedett és 1995-ben érte el csúcspontját 4,5 milliárd USD-ral, ami főleg az energiaszolgáltatók privatizációjából származott. Jelenleg évente 1,5-2 milliárd USD külföldi tőke érkezésével lehet számolni.

A gazdaság teljesítményének 2/3-át a közvetlen külföldi tulajdonú vállalkozások állítják elő, de a közvetve külföldi tulajdont is tekintetbe véve ez az arány elérheti a 85%-ot is. A működőtőke-állomány fele a feldolgozóipar területén működik és pozitív hatásai közé tartozik az ipar ágazati szerkezetének átalakítása, az ennek nyomán megvalósult technológia-transzfer és vállalatvezetési módszerek meghonosítása, ami növelte a feldolgozóipar versenyképességét.

1997 végén közel 26 ezer külföldi részesedéssel rendelkező vállalkozás működött Magyarországon. Összes jegyzett tőkéjük elérte a 2800 milliárd Ft-ot, amiből 2000 milliárd Ft külföldi tőke volt. A szervezetrendszerében a kis (1 millió Ft) és a nagy (50 millió Ft felett) alaptőkéjű cégek száma gyarapodott legjobban (hét- illetve ötszörösére), ami igaz a vállalkozások alapítói vagyónára is.

A külföldi tőkének az ágazatokban betöltött gazdasági súlyát tekintve 85% körüli részesedése van a bankszektorban, a vegyiparban és a gépiparban, valamint jelentős, 70% körüli súlya az élelmiszeriparban, az építőanyag-gyártásban és az energiaiparban. Ezzel ellentétben elenyésző arányt képvisel a mezőgazdaságban és a bányászatban. A privatizáció lezárultával a külföldi tőkebefektetések elsősorban a kapacitások bővítését, valamint az egyes gazdaságosan működtethető funkciók (pl. kutatás-fejlesztés, beszállítás) meghonosítását szolgálják.

A külföldi tőke - arányától függően - eltérő szerepet játszik a térségek gazdasági életében. Kiemelkedő szerepének oka egyrészt a privatizált, korszerű - vegyipari, gépipari - nagyvállalatok megvétele, ami a korábbi ÉK—DNy-i és Főváros-központú térszerkezetet tükrözi vissza; másrészt a zöldmezős beruházások létesítése, (autógyártás, elektronika) amelyek elhelyezkedését elsősorban a földrajzi tényezők és gyártáskultúra vezérelték. Ennek eredményeképpen Nyugat- és Közép-Magyarországon a legnagyobb és Dél-Dunántúlon a legkisebb a külföldi tőkebefektetések aránya. Terjedésének meghatározó tényezője a magánosítás lezárása után elsősorban a nagytérségi infrastruktúra (autópálya) fejlődése és a határközelség, mely tényezők a külföldi tőke keleti országrész felé mozgását is elősegíthetik.

1.3 A gazdasági szervezetrendszer átalakulása

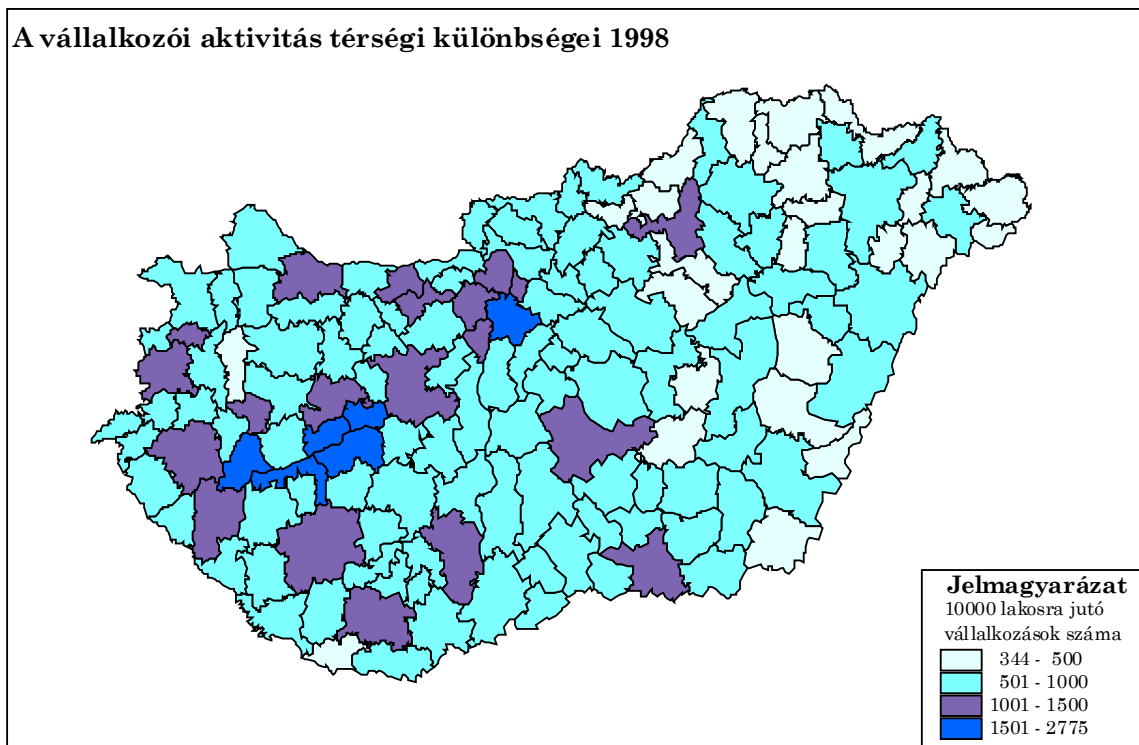
A gazdasági szervezetrendszer drasztikus átalakuláson ment keresztül a kilencvenes években. A gazdaság centralizált irányításának megszűnésével már a nyolcvanas évek végén megerősödött, a vállalkozás szabadsága, ami új szervezetek, vállalkozások létrejöttéhez vezetett. Amíg 1990-ben közel 27 ezer társas vállalkozást, - Bt.-t, Kft.-t, Rt.-t - jegyezték be, addig ez a szám 1999-re több mint meghatszorozódott.

A regisztrált egyéni vállalkozások száma ugyanezen időszakban 40%-kal emelkedett, és meghaladta a 650 ezres számot.

Ez a mennyiségi felfutás azonban nem kizárólag a vállalkozási aktivitás növekedésének tudható be. Jelentős szerepet játszott benne a munkanélkülivé váltak kényszervállalkozása – amit gyakran csőd követett -, a személyi jövedelemadónál kedvezőbb társasági adózás és a vállalkozások tőkehiánya, ami a szervezetek

elaprózódását okozta könyvelési okok miatt. A szervezetrendszer átalakulásában a vállalkozói aktivitás mellett lényeges szerepet játszott a külföldi tőke beáramlása is. Egyrészt új vállalkozások alapításával, másrészt a termelési és üzleti kapcsolatok kiépítésével, megrendelőként hozzájárul újabb vállalkozások létrejöttéhez.

Ágazati összetételét tekintve a vállalkozások közel kétharmada a szolgáltatások (kereskedelem és üzleti tanácsadás) terén jött létre. Egynegyedük a feldolgozóipar és építőipar tevékenységeire alakult, és közel azonos nagyságrendben 3-4%-kal részesedik a vendéglátás és szállítás. Mindössze a vállalkozások 1%-a foglalkozik mezőgazdasági tevékenységgel.

Foglalkoztatott létszámot tekintve 1998-ban a 20 fő alatti mikro- és kisvállalkozások adták az összes vállalkozás több mint 90%-át. A középvállalatok mindössze 8%-kal, a nagyvállalatok pedig csak 0,6%-kal részesednek a vállalkozásokból.

A **vállalkozási aktivitásban** (10 ezer főre jutó vállalkozások száma) mutatkozó kistérségi különbségek viszonylag állandónak tekinthetők, bár hirtelen gazdasági változások (visszaesés, konjunktúra) idején gyorsan változik az arányuk. 1992-98 között a vállalkozási aktivitás legnagyobb mértékben Budapesten kívül a nemzetközi tranzitforgalmat jelző határátkelőhelyek térségében és a hozzájuk közeli nagyvárosokban tapasztalható. Ezzel ellentétben egyes helyeken csökkent a vállalkozások száma, vagy csak alig növekedett. Ezek közé tartoznak az ipari válságtérségek (Oroszlány, Komló, Várpalota), a városközpont nélküli térségek (Kunszentmárton, Heves) és összefüggő területként a horvát határ menti Ormánság.

Az ország vállalkozási szempontból legaktívabb és legkevésbé aktív területei között nyolcszoros különbség figyelhető meg és határozott irányfüggés mutatható ki Ny-K-i irányú lejtéssel. Emellett az ágazati jelleg is fontos szerephez jut a Balaton esetében (idegenforgalom). A településhálózati helyzet jelentőségét mutatják a kiemelkedő aktivitást mutató megyeszékhelyek és az 50 ezer főnél népesebb városok. A Balassagyarmat-Békéscsaba vonaltól keletre már összefüggő térségekben kirívóan alacsony a vállalkozási aktivitás. A legkisebb vállalkozási aktivitást mutató térségekre jellemző a földrajzi szempontból periférikus - általában határmenti - fekvés és a domináns városközpont hiánya.

A foglalkoztatottak száma szerinti megoszlásra jellemző, hogy a nagyvállalatok rendkívül koncentráltan, elsősorban az Észak-Dunántúlon és Budapesten helyezkednek el. Hasonlóan módon, de kisebb mértékben koncentrált a 11 főnél kevesebbet foglalkoztató mikrovállalkozások elhelyezkedése is. Mennyiségi súlyuknál fogva ezek többnyire a Békéscsaba-Balassagyarmat vonaltól nyugatra helyezkednek el. Ehhez képest a kis- és középvállalkozások térben egyenletesebb elhelyezkedést mutatnak.

Az ágazati összetételre jellemző, hogy a legnagyobb területi különbségeket a vendéglátással foglalkozó vállalkozások mutatják, mivel főleg az idegenforgalom kitüntetett helyein (Balaton és határátkelők) összpontosulnak. Számarányuknál fogva viszont az üzleti szolgáltatások elterjedésében mutatkozó különbségek határozzák meg vállalkozási aktivitás különbségeit ágazati oldalról. A mezőgazdasági vállalkozások szerepe csupán a vállalkozási szempontból legkevésbé aktív területeken érhető tetten. A szállítással, raktározással foglalkozó vállalkozások természetükből adódóan a közlekedési folyosók és csomópontok körzetében szerveződnek.

A vállalkozási aktivitás különbségeiért tehát elsősorban a 11 főnél kevesebbet foglalkoztató, ipari és üzleti szolgáltatást végző társas és egyéni vállalkozások elterjedése felelős.

Településhálózati szinten a vállalkozások létrejötte elsősorban a városokhoz kötődik és az aktivitást tekintve (10 ezer főre számítva) több mint négyszeres különbség van a főváros és a 200 főnél kisebb falvak között.

Az 50 ezer főnél népesebb városokban van a vállalkozások 55%-a és Budapesten 1/3-a. Élesen elválnak egymástól a főváros és az 50 ezernél népesebb városok köre a kisebb településektől a vállalkozási aktivitást tekintve. Méretüket tekintve a fővárosban található a 11 főnél kisebb vállalkozások 45%-a és a legnagyobb cégek egyharmada.

A 10 ezer főnél népesebb városokra jellemző a nagyvállalatok magas aránya a vállalkozások között, ami főleg iparvállalatokat jelent. Viszont elenyészően kevés vállalkozás van az 500 főnél kisebb falvakban.

Ágazati tekintetben a fővárosban található az üzleti szolgáltatások 54%-a, ami a főváros szolgáltató jellegét adja. Az 50 ezer főnél népesebb városokban is a kereskedelmi-szolgáltató jelleg erős, míg a 10-50 ezer lakosú településeken már a szolgáltatásokkal egyenrangú súlyú az ipar is (kereskedelem-szolgáltatás-ipar). 5-2

ezer fő közötti településeken a kereskedelmi-ipari-mezőgazdasági jelleg az uralkodó és a településméret csökkenésével arányosan erősödik a mezőgazdasági jelleg.

2. A GAZDASÁGI SZERKEZET ÁTRENDZŐDÉSE

2.1 Ipar

Magyarországon a gazdasági rendszerváltozás során a külkereskedelmi irányváltással az ipar teljesítménye is megmérettetett. Ennek következményeképpen az ipar termelése 1990-92 között 25-30 %-kal csökkent. Foglalkoztatott létszáma 1997-ben 43 %-kal volt kevesebb, mint 1990-ben. Nemzetgazdasági jelentősége a nyugat-európai trendekkel összhangban a GDP 40 %-ára csökkent. Termelése az 1992-es mélypont után lassan, majd 1995-től gyorsulva növekedett.

Ebben kulcsszerepet játszott a privatizáció és a külföldi zöldmezős beruházások megjelenése, ami korszerű terméket, technológiát és tőkét hozott az ágazatba. Ennek döntő többsége az Észak-Dunántúlra és a fővárosba jutott, ami hozzájárult Fejér és Győr-Moson-Sopron megyék iparának megújításához, valamint Vas megye ipari jellegének erősödéséhez. Ezzel ellentétben az ÉK-DNy-i ipartengely bányászat és nehézipar dominálta megyéinek (Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Veszprém) ipara megrendült, ami válságtérsegek kialakulásához vezetett.

A feldolgozóipar termelése is erősen visszaesett, de az ágazatba áramló külföldi tőke hatására gyorsan magához tért és 1997-re már 40 %-kal haladta meg a rendszerváltás előtti szintet. Viszont ez nem egyformán érintette a szakágazatokat, mivel az ipar húzóerejét a gépipar adja, amit a 300 %-os termelésnövekedése is igazol. Különösen kiugró növekedést produkált a korszerűnek tekinthető gépjármű- és számítógépgyártás. Ennek a teljesítménynek az ára viszont a gépiparban 60 %-os létszámcsökkenés és a telephelyek 2/3-ának bezárása volt.

Ezek termelőkapacitások, az ún. dinamikus tengelyek, - az európai jelentőségű közlekedési folyosók (különösen a Budapest-Bécs tengely) - mentén, a (nyugati) határszélen, de megjelenésüket tekintve szigetszerűen és koncentráltan (Győr, Székesfehérvár) helyezkednek el az országban (pl. Vas megye ipari termelésének felét Szentgotthárd adja). Területi szempontból a hazai gépipar termelése rendkívül koncentrált, mivel 85 %-a Észak-Dunántúlon és a Közép-magyarországi régióban keletkezik. Itt valósult meg a beruházások és az ipari export döntő része is.

Az ipar szervezetrendszerét tekintve is hatalmas változások történtek. Legszenbetűnőbb az ipari termelést végző szervezetek számának gyarapodása volt, ami a nagyvállalati struktúra felbomlását jelentette. A 300 főnél nagyobb létszámot foglalkoztató vállalatok száma a felére, a 2000 főnél többet foglalkoztató nagyvállalatok száma egynegyedére csökkent, és a 100 ezer ipari vállalkozás közel fele egyéni vállalkozást jelentett 1997-ben. Viszont a termelés döntő részét adó, 20 főnél

többet foglalkoztató vállalkozások száma összességében nem változott, mivel a létrejövő új szervezetek ellensúlyozták a csökkenést.

Az ipari foglalkoztatottak létszáma a vizsgált időszak végére 43 %-kal csökkent, ami az ipari telephelyek számának 25 %-os csökkenésével együtt, kisebb létszámú telephelyekből álló szervezetrendszer eredményezett. A megyék nagy részében 7 év alatt átlagosan 1/3-ával csökkent az ipari foglalkoztatás. Ettől eltérően a fővárosban 60 %-os csökkenés figyelhető meg, amit a szolgáltató szféra fejlődése ellensúlyozott. Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyékben az 50 %-os csökkenés válságtérségek kialakulását eredményezte, de az iparpolitikai intézkedések hatására a bányászat 45 ezer fős, 80 %-os létszám-csökkenése különösebb feszültségek nélkül ment végbe.

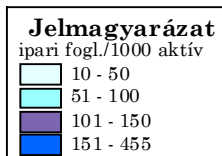
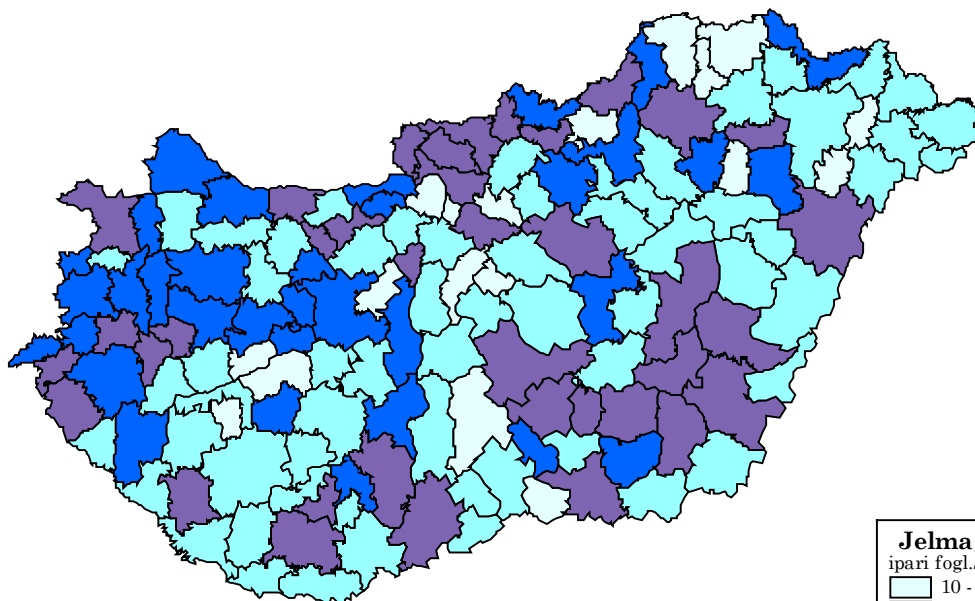
Az ipar új térszerkezetének kialakítása során a legfontosabb tényezők a korábbi nyersanyag-orientáció és munkaerő-mennyiség helyett, elsősorban a közlekedés-földrajzi helyzet (fogyasztópiacoktól vett távolság és megközelíthetőség) és a munkaerő minősége. E tényezőktől függ a hagyományos iparvidékek megújulása és az iparfejlődés új helyeinek kialakulása.

Az iparfejlődés új szakaszában a magyar gazdaság teljesítményének túlnyomó részét néhány multinacionális nagyvállalat magyarországi leányvállalata adja. Ezek meghatározó jelenléte rányomja a bélyegét az egyes térségek gazdaságára mind a foglalkoztatást, mind a beszállítói kapcsolatokat tekintve. Ez segíti a kis- és középvállalkozások számának gyarapodását is, amelyek támogatása kiemelt nemzetgazdasági érdek.

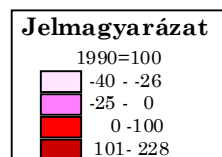
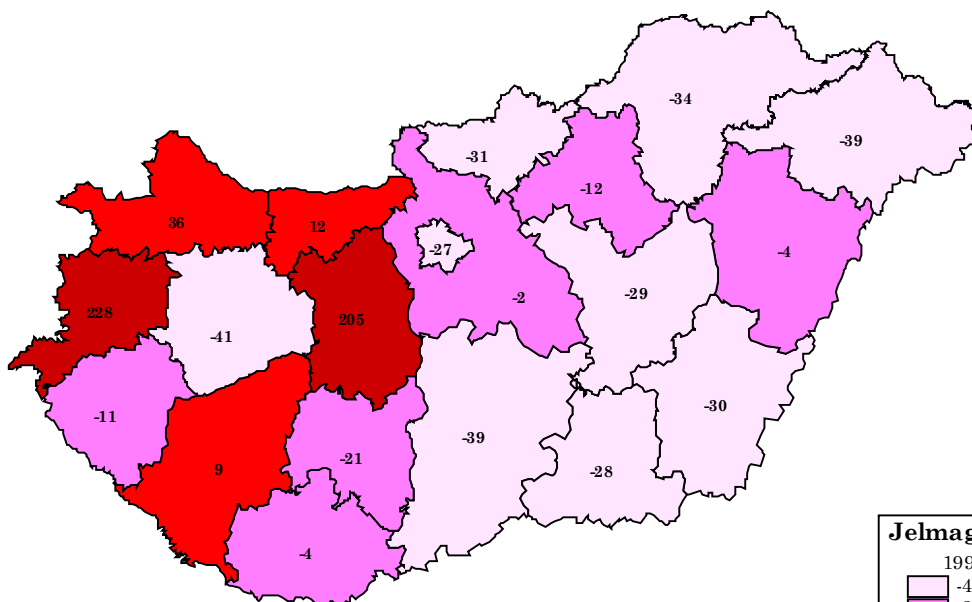
Az ipar termelésének és foglalkoztatottainak csökkenése főleg ágazati jelleget hordoz, de újjáéledése elsősorban a területi tényezőknek (földrajzi centrum-periféria, határmentiség, megközelíthetőség, és humán tényezők, mint a vállalkozói aktivitás) tudható be. Ennek hatására a betelepülő multinacionális vállalatok főleg közlekedési folyosók közelében telepedtek meg, ahol a beruházás jellegéhez megfelelő képzettségű munkaerő is jelen volt.

Az ágazati jelleg szerepére a keleti országrészben szigetszerűen elhelyezkedő korszerű iparvállalatok (pl. Tiszaújváros, Jászberény) és az ipari válságövezetek (szénbányászat - Oroszlány) hívják fel a figyelmet. Ezekre a korszerűtlen ágazati szerkezet (egy-egy nehézipari nagyvállalat) mellett a periférikus földrajzi helyzet is jellemző, ami nagymértékben hátráltatja a helyi ipar megújulását. Viszont jelei vannak már az ipar keletre mozgásának, amit az infrastruktúra (autópálya), jogi-gazdasági környezet, (adókedvezmények, Vállalkozási Övezet) ipari szakmakultúra és a humán erőforrások fejlesztése is elősegít.

Az iparban foglalkoztatottak aránya az aktív népességén belül 1998

Az ipari termelés változása 1990-97 között

2.2 Mezőgazdaság

A mezőgazdaság relatív és abszolút súlya is csökkent a nemzetgazdaság teljesítményében 1990-98 között. A bruttó hozzáadott értéke felére (1998-ban 7,8%) csökkent. Csökkenő szerepe minden megyében, minden régióban megfigyelhető.

A legalacsonyabb érték - az országos átlag egynegyede - Közép-Magyarországon (1,5%), a legmagasabb részesedés pedig Dél-Alföldön tapasztalható (14,2%), főleg Békés (15,8%), és Bács-Kiskun (15,1%) megyék kimagasló eredményeként. A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékének közel felét (44%-át) a két alföldi régió állítja elő, kiemelkedően Bács-Kiskun (9,6%).

A mezőgazdaság termelési értéke folyóáron nőtt, azonban változatlan áron számolva egynegyedével csökkent. A tendencia egyértelmű és lényegében egyformán érinti mindkét főágazatot, bár az állattenyésztésben erőteljesebb volt a visszaesés.

Az ország mezőgazdasági területe mintegy 280 ezer hektárral, a termőterülete közel 200 ezer hektárral csökkent 1990 óta.

A **mezőgazdaság termelési struktúráját** illetően a növénytermelés szerkezete lényegesen nem változott, ami a vetésszerkezet szempontjából meghatározó ágazatok vetésterületét illeti.

A kialakult vetésszerkezet legfontosabb jellemzője, hogy a szántóföldi növénytermelésben a gabonafélék, ezen belül is a búza és kukorica területe a meghatározó. A gabonafélék vetésterülete 1997-re elérte a 62,3%-ot, ami több mint 1,1 millió hektárt jelent.

A másik meghatározó növénycsoportot a takarmánynövények képviselik. Vetésterületi arányukat az állattartás, mindenekelőtt a tömegtakarmányt fogyasztó állattenyésztési ágazatok mérete befolyásolja. A szántóföldi takarmánytermelés legfontosabb növénye a silókukorica és a lucerna, amelyek aránya az állatállomány csökkenésével közel 40%-kal csökkent.

A mezőgazdaság ebben az évtizedben elveszítette az állatállomány több mint egyharmadát. Az állattartás hanyatlása minden megyére jellemző, azonban a területegységre eső állatsűrűség alakulásában jelentős eltéréseket találunk a megyék között.

Ebben az évtizedben gyökeres átrendeződésekkel járó változások történtek a mezőgazdaságban a **tulajdonviszonyok** terén is, amit a kárpótlás és a privatizáció okozott. A kárpótlás a nagyüzemek földterületét érintette, egyrészt a tulajdon, másrészt a használati viszonyok terén. A szövetkezetek és állami gazdaságok kötelező átalakulása a szervezeti rendszer összetételét, és a termelési eszközök tulajdoni arányait is átrendezte.

A privatizáció és az átalakulások következtében a földhasználatban megnőtt az egyéni gazdálkodók szerepe. A földterület közel 90%-a került magántulajdonba és nagyarányú (50% fölötti) állami tulajdon csak az erdőművelési ágban maradt.

Az állami gazdaságok magánosítása során a gazdaságok túlnyomó többségét - számszerűen 96-ot, az összes termelőkapacitás 60%-át - teljes körű privatizációra jelölték ki; 28 gazdaságot pedig a biológiai alapok fenntartása, a műszaki, technikai technológiai színvonal fejlesztése miatt tartós állami tulajdonba, s ennek nyomán az ÁPV Rt. kezelésébe soroltak. Ez utóbbiak fajtafenntartással, vetőmag-szaporítóanyag előállításal és törzsállattenyésztéssel foglalkoznak, így tevékenységük az agrárágazat fejlesztése miatt meghatározó fontosságú.

Felszámolás vagy végelszámolás miatt 39 privatizációra kijelölt társaság szűnt meg. Ma már a földterületnek csupán 10-12%-a van állami tulajdonban (gazdasági társaságok, tartósan állami tulajdonú szervezetek használják, illetve, természetvédelmi területek, nemzeti parkok) és 2%-ra tehető az átalakult szövetkezetek tulajdonát képező földterület.

Az átalakulási törvény szerint kötelezővé vált a szövetkezeti vagyon 100%-ának felosztása. A termelésben tevőlegesen résztvevő, a vagyont működtető aktív tagok aránya 1998-ban már csak 15% volt. Nyugdíjas tagok és kívülállók adják az összes tulajdonos 85%-át, és ők birtokolják a vagyon kétharmadát.

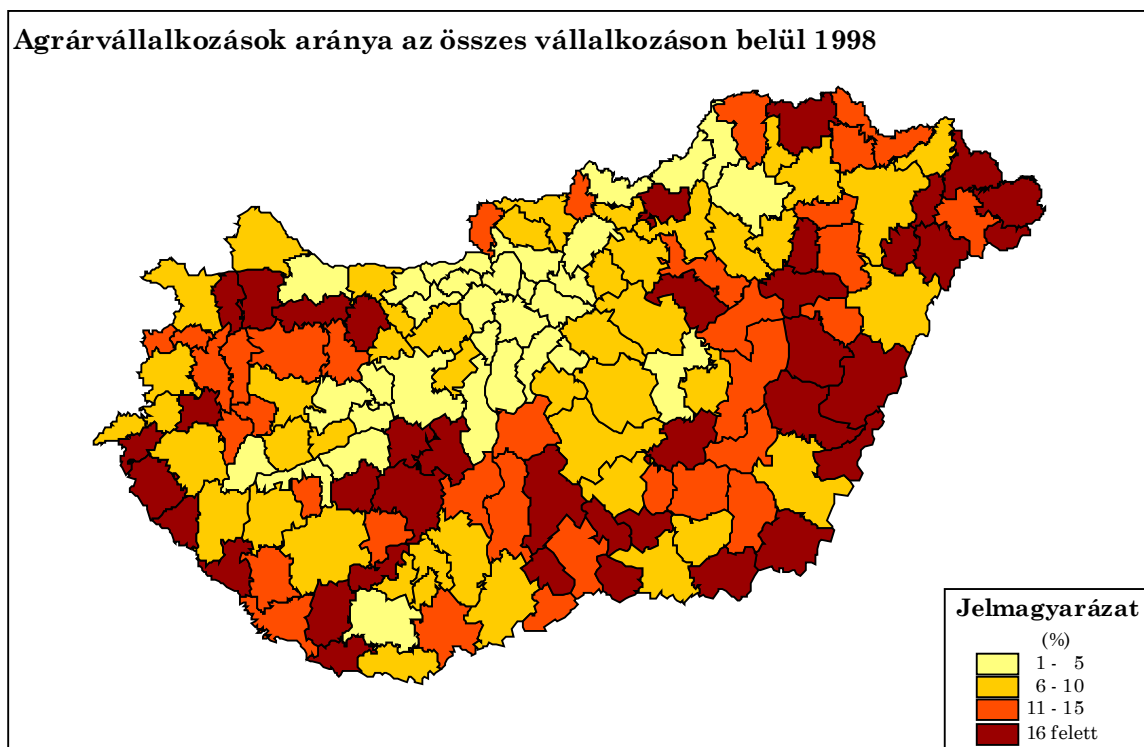
Az átalakulás megteremtette a magántulajdon dominanciáját, ezzel együtt azonban minden eddiginél szétaprózottabb tulajdoni struktúrát hozott létre, ami különösen az egyéni gazdaságoknál igen erős. 1996-ban az egy hektár alatti gazdaságok az 1,2 millió földtulajdonos háztartás 80%-át teszik ki, de az ország mezőgazdasági területéből csak 4%-kal részesednek. Tíz hektárnál nagyobb területe csupán a gazdaságok 1,7%-ának volt. A viszonylag nagyobb (10 hektár feletti) egyéni gazdaságok az Alföldön jellemzőek.

Földhasználatban is egyértelmű átrendeződés történt az egyéni gazdaságok javára. A kárpótlási törvény végrehajtása során majdnem felére csökkent a volt állami gazdaságok kezelésében lévő 905 ezer ha termőföld. A kis területtel rendelkező, a földet művelni nem akaró, vagy nem képes földtulajdonosok többnyire bérbe adják földjeiket. A Dunántúlon megmaradt a közös művelés túlsúlya, hiszen gazdálkodó szervezetek művelik a földterület több mint felét. A többi régióban a terület több mint felét egyéni gazdálkodók művelik. Különösen kimagasló - 66%-ot meghaladó - Dél-Alföldön az egyéni gazdaságok által használt terület. Észak-Magyarországon a magas egyéni gazdasági részesedés leginkább a kényszerűségből vállalt egyéni gazdálkodás térnyerésével magyarázható.

A **mezőgazdaság szervezetrendszerére** jellemző, 1998-ra több mint tízszeresére gyarapodott a mezőgazdasági vállalkozások száma. A szövetkezetek részaránya a jogi személyiségű vállalkozásokon belül lecsökkent 22,3%-ra, a gazdasági társaságok aránya viszont nőtt 64,3%-ra. Az egyéni vállalkozók száma is közel háromszorosára (28 ezer fő) bővült 1998-ra.

A nagyméretű gazdaságok aránya jelentősen csökkent, míg a kisméretűek aránya nőtt. 1998-ban a termőterület felét nagyméretű gazdálkodó szervezetek, egyharmadát kisméretű egyéni gazdaságok, 11%-át közepes méretű egyéni gazdaságok használják.

A gazdálkodó szervezetek általában a 300-3000 hektár közötti méretkategóriában gazdálkodtak és csak 8%-uk gazdálkodott ennél nagyobb területen. A vállalkozások foglalkoztatottak száma szerinti struktúrája is átrendeződött. A legszembeütőbb változás, hogy amíg 1990-ben a vállalkozásoknak csupán egyötöde volt 20 fő alatti, addig 1998-ban viszont 96%-a. Így a nagyobb (300 főnél többet foglalkoztató) vállalkozások aránya 34%-ról 0,2%-ra csökkent.

A mezőgazdaság nem vonzó befektetési terület a külföldiek számára, a külföldiekre vonatkozó földszerzési tilalom, a mezőgazdasági tevékenység rendkívül alacsony jövedelemtermelő képessége, és a lassú tőkemegtérülés miatt. Ezért a külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak alig 2,5%-a működött a mezőgazdaságban. Területi koncentrációjukra jellemző, hogy Nyugat-Magyarországon tevékenykedik a vállalkozások fele. A külföldi tulajdon aránya a mezőgazdaságban jelenleg kevesebb, mint 7% és a vagyont illetően a szövetkezeteké a vezető szerep (60%).

A tőkeszerkezet átrendeződött az állami és szövetkezeti tulajdon rovására, elsődlegesen a belföldi magánszemélyek tulajdonának javára. A korábbi közös tulajdon leginkább a belföldi magánszemélyek tulajdonába került át, így ennek a tulajdonformának a súlya 1997-re 62%-ra, a duplájára nőtt. Nagyarányú növekedés 1992 és 1993 között történt, a szövetkezeti tulajdon átalakítása, és a gazdasági társaságok privatizációja nyomán.

A nemzetgazdaság valamennyi ágazatában érintő **foglalkoztatási** gondok a mezőgazdaságban szinte elsőként és erőteljesen jelentkeztek. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1990-hez képest egyharmadára csökkent 1998-ra (310 ezer fő). A legerőteljesebb foglalkoztatási szerepvesztés Közép- és Észak-Magyarországon, valamint a Nyugat-dunántúli megyékben jelentkezett.

Az agrárágazat foglalkoztatási súlyát illetően jelentős különbségek alakultak ki településtípusonként. A községekben a népesség kötődése a mezőgazdasághoz három-négyszerese a városok népességének, bár ma már a mezőgazdasági keresők fele városokban él.

1996-ban még a falvakban élő aktív keresők 17%-ának nyújtott foglalkoztatási lehetőséget a mezőgazdaság, ami felére csökkent 1990-hez képest. A mezőgazdaságban más ágazatokhoz mérten a növekvő jövedelem-diszparitás jellemző, ezért a mezőgazdaság munkaerő kibocsátása az átalakulást követő években sem állt meg.

2.3 Idegenforgalom

Magyarországon az idegenforgalom, turizmus jelentősége az elmúlt 10 évben felértékelődött, mert a turizmushoz közvetlenül kapcsolódó tevékenységek által realizált jövedelmi hatás a GDP 9%-ára emelkedett. Az e tevékenységből származó bevételek a rendszerváltás után dinamikusan emelkedtek - 1997-ben elérték a 2,5 milliárd dollárt -, ami 300 ezer munkahelyet biztosított.

Mint a gazdaság egészében, az idegenforgalom területén is felgyorsult az átmenet időszakában a piaci viszonyok kialakulása. Az utazásszervezéssel foglalkozó állami vállalatok privatizációja után, ebben az üzletágban számukat tekintve a kis- és középvállalkozások dominálnak. A szállodavállalatok privatizációja csak lassan haladt előre a rendezetlen jogi helyzet miatt, de ennek ellenére 1997-re a szálláskapacitások 80%-a már magánkézben volt, főleg a kisebb, családi vállalkozások. Különösen sok magánpanzió és magánkemping működik, elsősorban a főváros és a Balaton környékén.

A külföldi tőke befektetések számára a legnagyobb vonzerőt Budapest és ezen belül is a legmagasabb kategóriájú szállodák, valamint a gyógyszállók jelentették. A külföldi és a vegyes tulajdonú szállodák, idegenforgalmi létesítmények azért voltak előnyösek, mert nemcsak a kínálat mennyiségét, hanem a minőségét is növelték. A minőségi turizmus fejlődését tükrözi, hogy az ágazat devizabevételeinek növekedése a vendégéjszakák számának 25%-os csökkenése mellett valósult meg.

1998 az 1990. évi %-ában	Belföldiek	Külföldiek	Összesen
Vendégek száma	+22%	-25%	-8%
Vendégéjszakák száma	-22%	-26%	-25%
Átlagos tartózkodási idő	-37%	-3%	-18%

1990-ben 37 millió határátlépést regisztráltak és ez a szám 1997-re sem változott. Magyarország természetföldrajzi adottságai folytán - Budapest és a gyógyfürdők kivételével - lényegében ún. nyári idényű ország.

A külföldiek közel egyharmada az ún. főszezonban (július-augusztus) érkezik, és ekkor a határátkelőhelyek forgalma naponta meghaladja a félmillió főt.

A **vendégforgalom** azonban veszített turista és üdülőjellegéből, inkább a kirándulók és átutazók magas aránya, a bevásárlási cél és az alacsony költsésszint volt jellemző, különösen a kelet-közép-európai országokból érkező vendégeknél. Alacsony (3 nap), az átlagos tartózkodási idő, mivel a vendégek közel fele bevásárlási céllal érkezik, általában egy napra. Ezzel szemben alacsony azoknak az aránya, akik 1 hétnél is többet tartózkodnak az országban.

A Magyarországra látogató külföldi turisták döntő része magán (üdülési, ismeretszerzési, rokonlátogatási) céllal jön. A hivatalos céllal (üzleti, tudományos, sport stb.) érkezők aránya jóval kisebb, de az átlagosnál hosszabb itt-tartózkodás és a fajlagosan nagyobb költség miatt az idegenforgalmi bevételekhez nagyobb mértékben járulnak hozzá. A külföldiek egy része - zömében a volt szocialista országokból - elsősorban bevásárlási céllal érkezik Magyarországra. Új jelenség a nem turisztikai céllal, hanem gazdasági vagy politikai menekültként érkező, átmenetileg, vagy hosszabb ideig itt-tartózkodó külföldiek számának növekedése.

A rendszerváltozás után drasztikusan, helyenként 60-70%-kal csökkent a kelet-európai forgalom, jelezve ezzel a külpolitikai helyzet változásait. A nyugati országokból érkező forgalom ugyan még mindig mérsékeltebb, de évek óta egyenletesen növekszik. Elsősorban Németország és Ausztria forgalma jelentős, de egyre nagyobb szerepet kapnak más országok is (Olaszország, Hollandia).

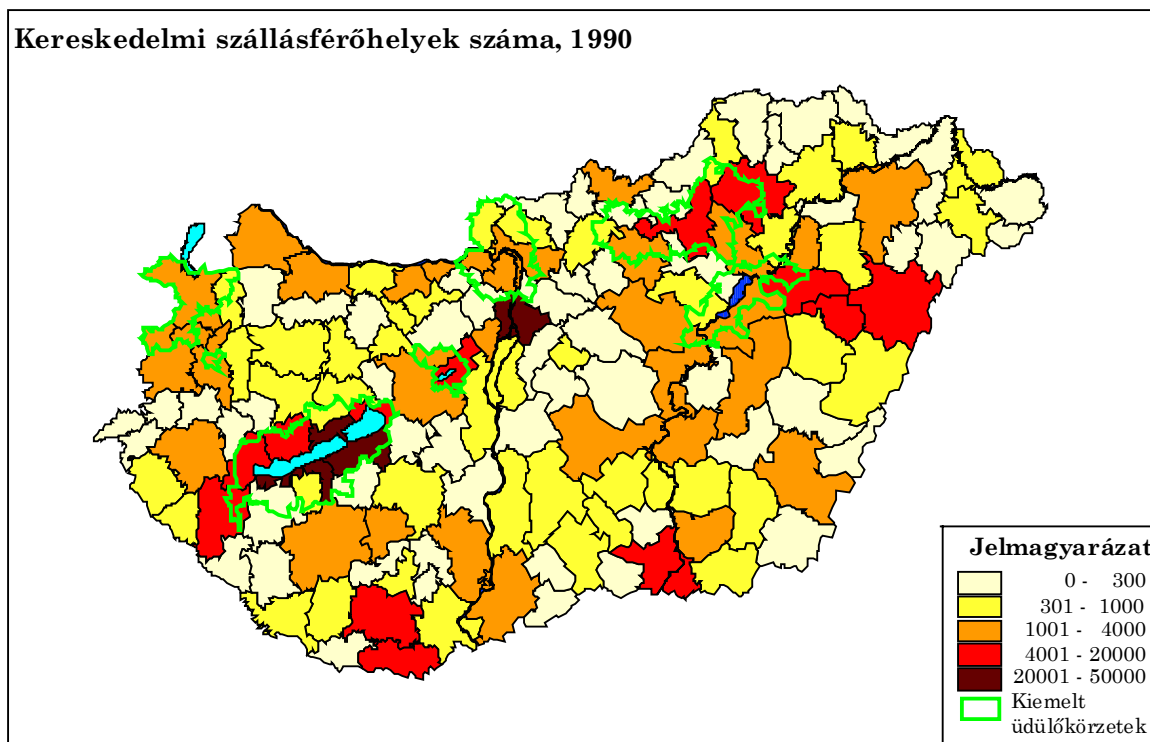
A **belföldi turizmusban** is hasonló mértékű visszaesés következett be az átmenet időszakában. A magyar turisták a növekvő árak, a csökkenő fizetőképes kereslet és a kínálat rugalmatlansága miatt egyre inkább kiszorultak a kereskedelmi szálláshelyekről. Az állami támogatások radikális leépítésével jelentősen lecsökkent az ifjúsági üdültetés.

A **kereskedelmi szálláshelyek** területi elhelyezkedését tekintve markánsan kirajzolódnak az idegenforgalmi szempontból frekvenciált területek. 1990-ben a főváros és a Balaton térsége mellett a Mátra-Bükk és a Velencei-tó kiemelt üdülőkörzetében, a Tiszántúlon Debrecen és Hajdúszoboszló térségében, a Mecsek-Villány területén és Szeged körzetében koncentráltak nagyobb számban a kereskedelmi szállásférőhelyek. 1998-ra az előző térségek mellé felzárkózott a Tisza-tó és Békéscsaba-Gyula térsége is.

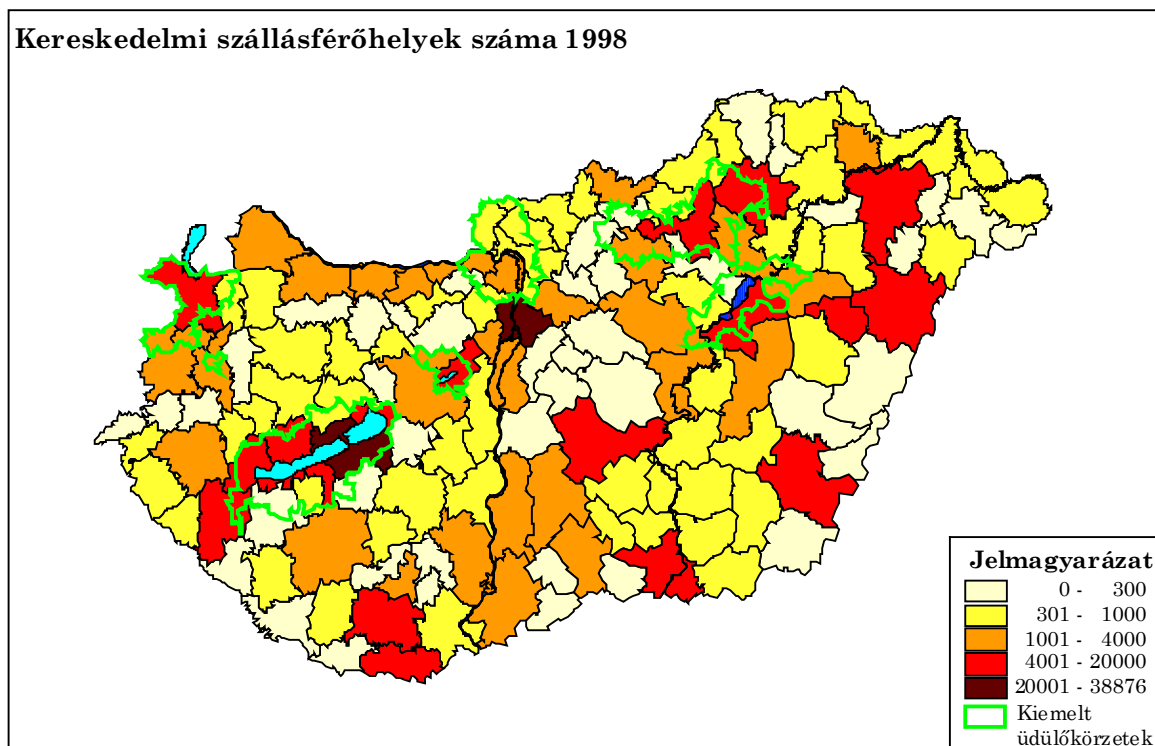
A turisztikai fogadóképességek az átmenet időszakában mérsékelten nőttek. Annak ellenére, hogy sok az új piaci szereplő, a szállásstruktúra összetétele még mindig kedvezőtlen. A magasabb költséget biztosító szállodai férőhelyek aránya kevés és főként Budapestre koncentrálik. Rendkívül erős a területi koncentráció a szállodán kívüli kereskedelmi szálláshelyeken és a fizetővendéglátás keretében is.

Ezek férőhelyeinek kétharmada a Balaton mellett és a fővárosban, illetve környezetében található. Emellett a nyugati határ környezetében és a fő közlekedési utak mentén nagyobb a vendégfogadó kapacitás.

Kereskedelmi szállásférőhelyek száma, 1990

Kereskedelmi szállásférőhelyek száma 1998

A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött **vendégéjszakák aránya** 1990-ben kiemelkedően magas volt Budapesten, valamint a – Dunakanyar és a Tisza-tó kivételével – a kiemelt üdülőkörzetekben. Ezek mellett igen sok vendégéjszakát töltöttek el a nagyvárosok, – Győr, Pécs, Szeged és Debrecen – térségében. Ezek az arányok 1998-ra sem változtak jelentősen. Némileg csökkent a vendégéjszakák száma Kelet-Magyarországon, bár Békéscsaba és Gyula térségében jelentős növekedés volt tapasztalható.

A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák aránya 1990-ben Budapest és a Balaton mellett – három nagy térségben volt kiemelkedően magas. Az egyik a Tiszántúl és a Kiskunság déli, határmenti részén Szeged, Makó térsége, a másik a Tiszántúl középső részén Debrecen, Hajdúszoboszló térsége, a harmadik pedig Nyugat-Magyarországon Kőszeg és Szombathely térsége. Ezzel szemben Észak-Magyarországon – különösen Nógrád megyében, Borsod-Abaúj-Zemplén északi részén és az északkeleti határszélen, - valamint Pest megye keleti részén és Jász-Nagykun-Szolnok megyében rendkívül alacsony volt a külföldi vendégéjszakák aránya. Ezek a tendenciák 1998-ra annyiban módosultak, hogy igen lecsökkent a déli - Jugoszláv határ menti - és a keleti - román határ menti - térség külföldi vendégéjszakáinak száma, ugyanakkor igen felértékelődött Délnyugat-Magyarország, a nyugati határszél és Komárom-Esztergom megye szerepe.

2.4 Termelő szolgáltatások

Az üzleti szolgáltatások jelentős szerepet játszanak Magyarország gazdasági életében. Erre utal, hogy az ágazat a GDP-ből 15-20 %-kal, és a foglalkoztatásból 10-12 %-kal részesedik. Ezeket a mutatókat és az egyes részterületek - a banki, a gazdasági szolgáltató és a K+F-szféra - jellemzőit tekintve jelentős területi különbségek vannak centrum-periféria, a Ny-K-i fekvés és a településhálózat különböző szintjei között. E különbségek meghatározó hatással vannak a regionális fejlettségre, amit a bankrendszer újjászerveződése is példáz.

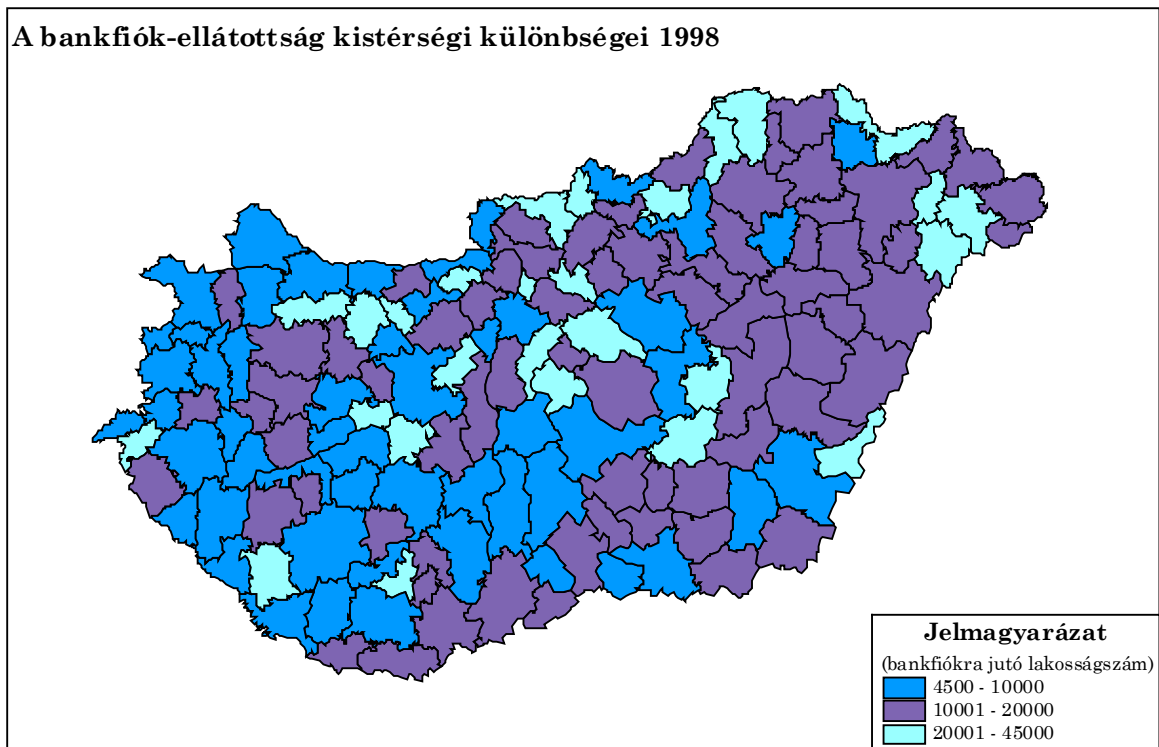
Ennek keretében kiépült a piacgazdaság egyik alapvető infrastrukturális feltétele: a **kereskedelmi bankrendszer**. Ennek helyzete a bankkonszolidációval javult és a privatizációval megszilárdult; tőkeellátottsága és szolgáltatásainak színvonala pedig folyamatosan emelkedett. Mindezek jelentős szerepet játszottak abban, hogy a magyar gazdaság egésze a biztos alapokon álló bankrendszer segítségével növekedési pályára állhatott.

A második, - térbeni elterjedését tekintve - extenzív szakaszában levő bankrendszer térségi hatásait tekintve a következő jellemzőkkel bír. A pénzügyi alapszolgáltatások terén zajló térségi differenciálódás során a takarékszövetkezetek erősítették jelenlétüket a nagyobb városokban és a Fővárosban.

A kisebb településeken is növelték szerepüket a források bővítését célul tűzve ki és gyakran új tevékenységet is felvállalva. Viszont ezek kihelyezését nem helyben bonyolították le, hanem eljuttatva a dinamikusan fejlődő térségekbe a meglévő gazdasági fejlettségi különbségek fokozódásához járultak hozzá. De jelei vannak már a

területi kiegyenlítődésnek is, mivel új piaci szereplőként megjelent a Magyar Posta, miáltal a legkisebb aprófalvas területek kivételével mindenhol eljutnak az alapvető pénzügyi szolgáltatások.

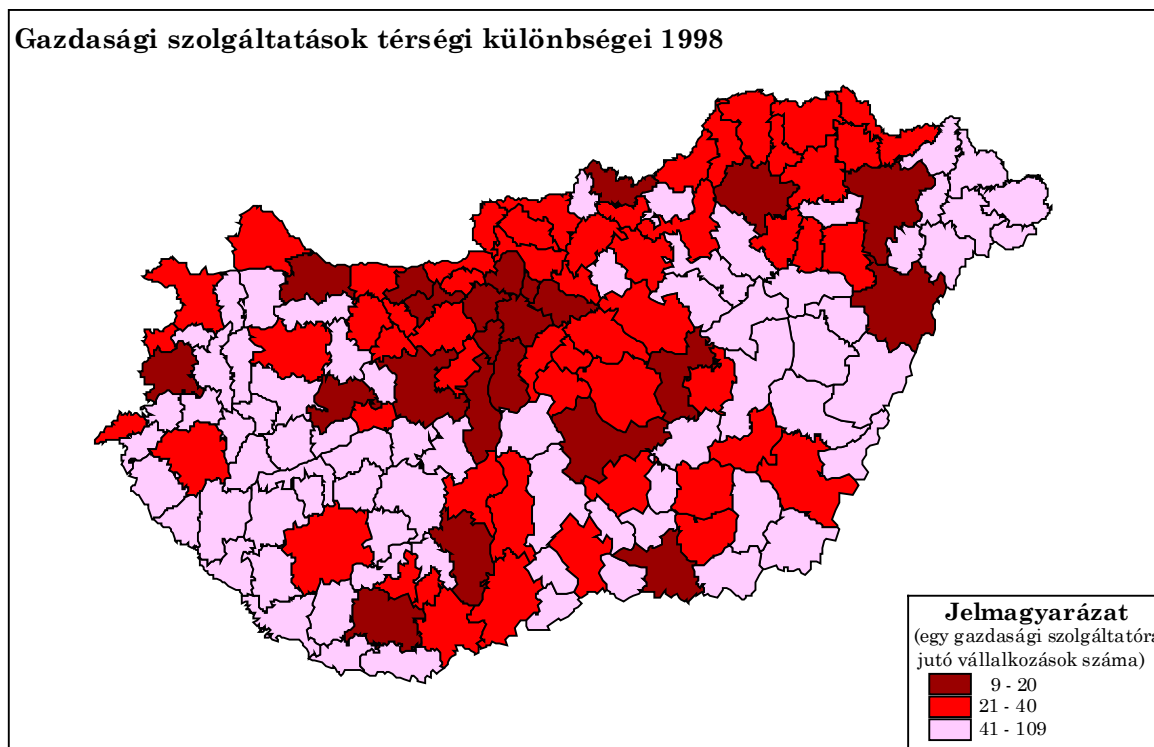
A kereskedelmi banki szolgáltatások nyújtása terén jelenleg több mint 40 bank verseng az ügyfelekért, több mint 1000 bankfiókban. Ezek hozzáférésüket tekintve jelentős mértékben differenciálnak a települések és térségek között, mivel a bankfiókok a pénzforgalom, a gazdasági növekedés helyeit követik, mert ez biztosít számukra nagyobb pénzügyi forgalmat és lehetőséget a további növekedésre. Így a bankrendszer elmélyíti a már meglévő területi-települési különbségeket, mivel differenciál közöttük fekvés (Budapesthez, nagyvároshoz való közelség), földrajzi helyzet (nyugati, déli és határmenti), a települések között kiugró teljesítmény (turizmus, ipar, kultúra stb.), valamint népességszám alapján. Ebből a szempontból a bankrendszer újjászerveződésének története a kilencvenes években leképezte a piacgazdaság rendszerének kialakult új területi egyenlőtlenségeit, amennyiben azok helyeit követte, megteremtve így fejlődésük infrastruktúráját.

Így a hozzáférést tekintve nivelláló, de a területi tökeforrásokat tekintve még erőteljesen differenciáló hatások érvényesülnek, ami a regionális fejlesztési bankok nagyobb szerepvállalását igényli. E nélkül a bankrendszer az alulfejlett térségek potenciális fejlesztési forrásait elvonva, az elmaradottságot konzerválja.

A piacgazdaság másik pillére, a **gazdasági szolgáltatások** elterjedtségében megnyilvánuló különbség jelentősen befolyásolja a regionális gazdaság teljesítményét. Az összes társas vállalkozás egynegyedét jelentő, gazdasági tevékenységet segítő vállalkozások léte szoros kapcsolatban van a gazdaság teljesítőképességével, így a regionális fejlettséggel is. Megjelenésük elsősorban a településhálózat bizonyos

szintjein jellemző. A település lakosságszámával fordítottan arányosan egyre kevesebb vállalkozás jut egy szolgáltatóra, ami a tevékenységek fokozott specializációjára utal.

Különösen az üzleti tanácsadást végző vállalkozások kötődnek erősen a településhálózat egyes szintjeihez, a városokhoz, de elterjedésükben jelentős szerepet játszik a városok elérhetősége is. A gazdasági szolgáltató tevékenység szakosodásával együtt növekszik a kialakuláshoz szükséges igénybevevő vállalkozások száma is.

Ezért a gazdasági szolgáltatások jelentős differenciáló hatást fejtettek ki a településhálózat szintjei között. E különbségek mérséklődtek egyes kistérségek között a vállalkozások ösztönzésével és a közlekedési infrastruktúra (különösen az autópályák) fejlődésével.

A hazai **kutatás-fejlesztés** helyzetét tekintve hatalmas visszaesés következett be a '80-as évekhez képest. Az állami nagyvállalatok összeomlásával nagymértékben leépült a vállalati kutató-fejlesztő tevékenység, ami a főleg budapesti és az ÉK-DNy-i ipartengelyen való koncentráció megváltozását eredményezte. A megváltozott ipari térszerkezetet, az Észak- és Nyugat-dunántúli ipari centrumokat azonban csak lassan követte új vállalkozási K+F centrumok kialakulása, mivel a kutató-fejlesztő vállalkozások elhelyezkedésére legnagyobb hatással az egyetemi és kutatócentrumok voltak.

A felsőoktatásban résztvevők számának kiterjesztésével növekedett a vidéki felsőoktatás aránya a Fővároshoz képest, azonban ez inkább mennyiségi növekedés volt. A minőségi kutató-fejlesztő munka, a kvalifikált szakemberek, az információ és tudományos élet döntő része továbbra is Budapesten összpontosul. Viszont a hírközlési

és a közlekedési feltételek javulásával a fővárosban élő oktatók és kutatók napi munkakapcsolatban lehetnek a vidéki tudományos élettel, ami hozzájárult a mennyiségi mellett a minőségi kiegyenlítődéshez is.

A területi gazdaságszerkezet megújítása az átmenet során nincsen markáns kapcsolatban a kutatás-fejlesztéssel és a felsőoktatással. Egyértelműen nem ezek a kapacitások irányítják a telephelyválasztást, a külföldi és a hazai tőke letelepedését, vagy éppen a gazdasági szerkezet megújítását, viszont ezek megléte esetén a K+F kapacitás hozzájárul a helyi gazdaság dinamizálásához. Viszont amíg a gazdasági szerkezet megújítása Nyugat-Magyarországon gyorsabban és sikeresen ment végbe addig ezek a térségek kedvezőtlen helyzetben vannak a kutatás-fejlesztés, de a felsőoktatás vonatkozásában is.

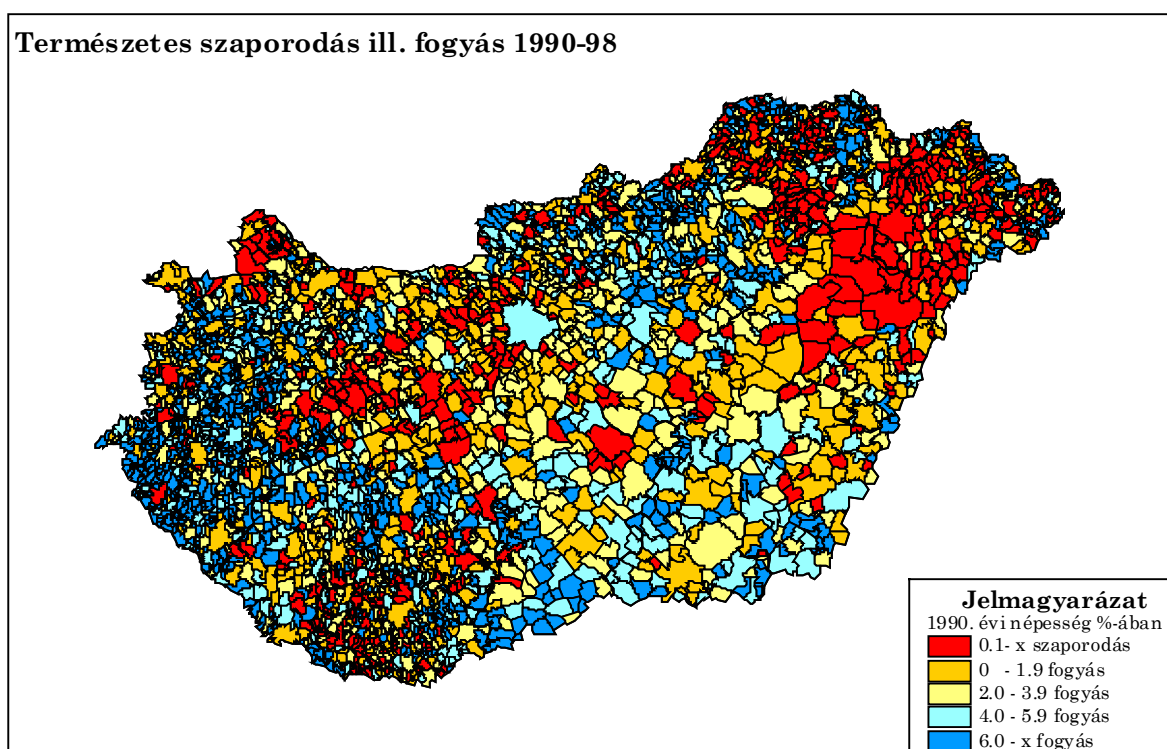
II.
TÁRSADALMI TERÜLETI FOLYAMATOK

1. TÁRSADALMI VISZONYOK TERÜLETI ALAKULÁSA

1.1 Népesedés

A kilencvenes években folytatódott a nyolcvanas évek elején kezdődött és máig tartó demográfiai hanyatlás, 1990 óta több mint 300 ezerrel csökkent a népességszám, és 1999-re 10 millió 43 ezer lakosa volt az országnak.

Az évtized összességében a régiók mindegyikének és a megyék valamint a településosztályok többségének csökkent a **népesség száma** - kivéve Pest és Fejér megyét valamint a háromezer és húszezer fő közötti lakosságszámú településeket. 1998-ban viszont már egyetlen régióban és településnagyság kategóriában sem haladta meg az élveszületések száma (9,6 ezrelék) a halálozásokét (13,9 ezrelék), a népességcsökkenés, előregedés az ország egészét és már a fejlettebb és urbanizált térségeket is érinti.

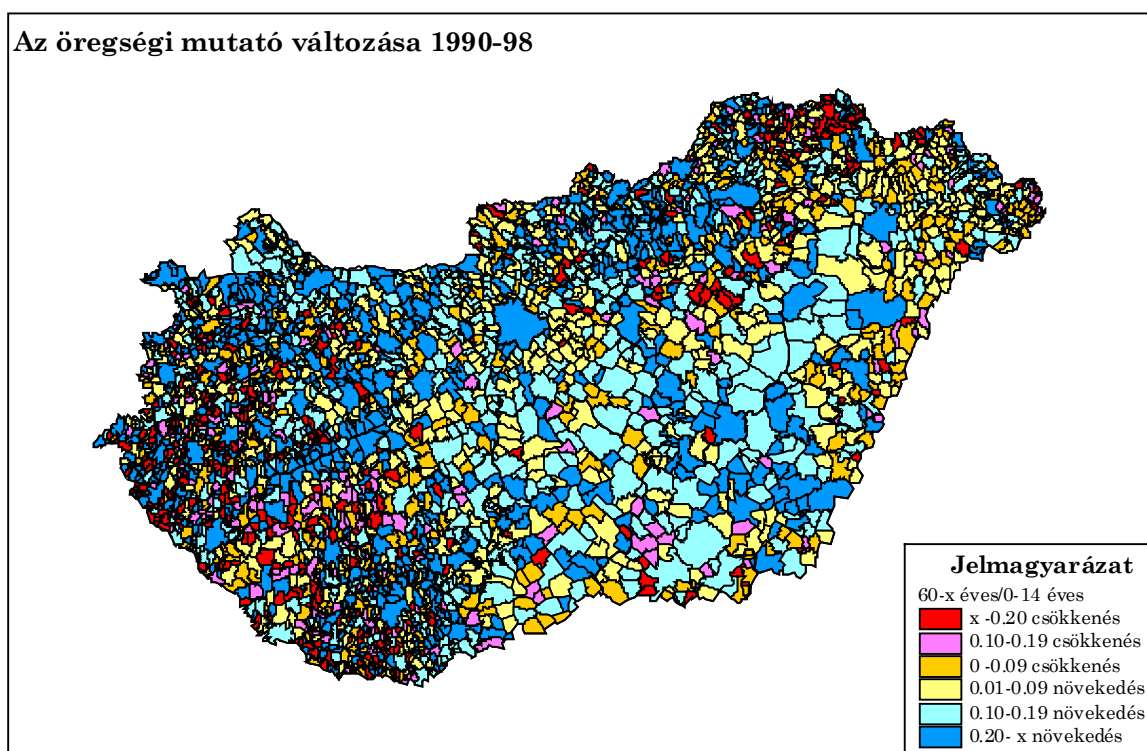
A megyék közül csak Szabolcs-Szatmár megyére jellemző pozitív **természetes szaporodás**, emellett Borsod, Hajdú-Bihar, Veszprém és Fejér megyékben található összefüggő térségek, ahol a születések száma meghaladja a halálozásokét. A születési arányszámok leginkább Budapesten és a nagyobb városokban maradnak el az országos átlagtól. 1990 és 1998 között különösen a Közép-Dunántúlon, továbbá Tolna-, Hajdú-Bihar- és Bács-Kiskun megyében, valamint általában a városokban csökkent az élveszületések száma.

A **halálozások száma** az utóbbi évtizedben sajnálatosan magas szinten állandósult, különösen a fővárosban és az északi megyékben, miközben általában a községekben és

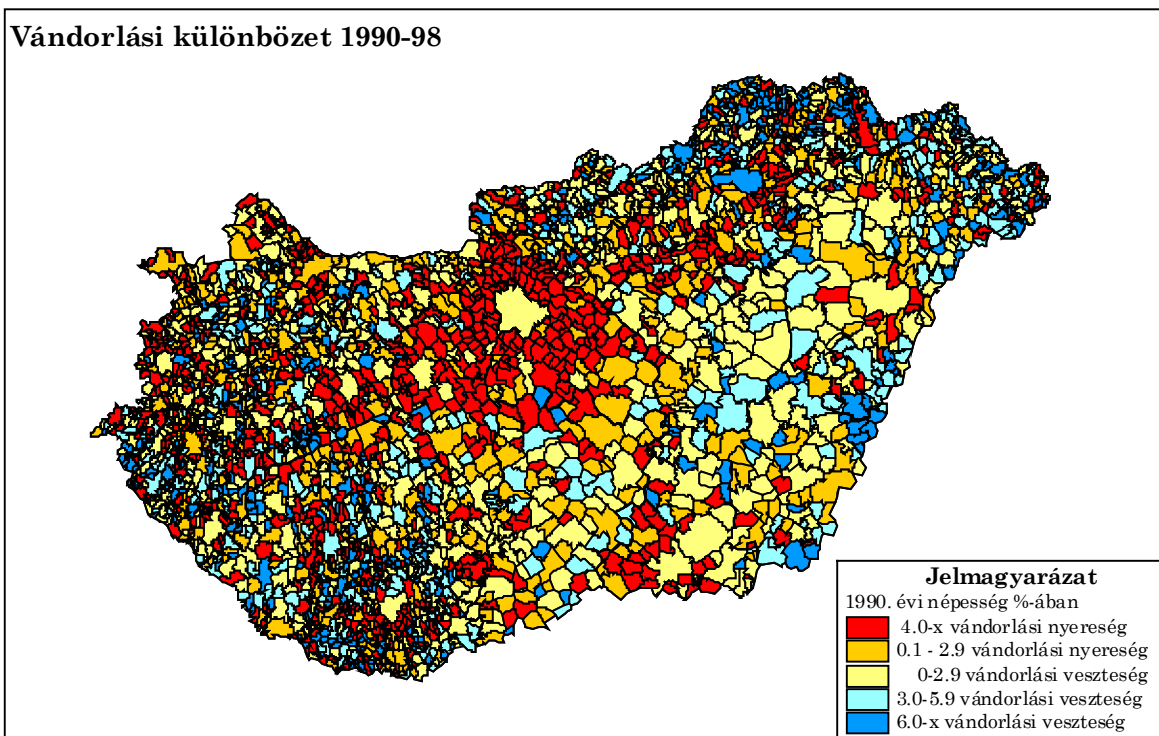
az ország legelöregedettebb, legmagasabb mortalitású régiójában –a Dél-Alföldön– csökkent.

1990-ben az ország településeinek 61, 1998-ban viszont már 68 százalékában múlta felül a hatvan évesnél idősebbek száma a tizenöt évesnél fiatalabbak számát, s a települések negyedében több mint ötven százalékkal több idős ember lakott, mint amennyi fiatal. Napjainkban már csak az agglomerálódó térségekben, s az észak-keleti országrészben nagyobb a gyermekkorúak száma, mint az időskorúaké. (1998-ben országosan 114 hatvan évesnél idősebb ember jutott 100 tizenöt évesnél fiatalabra).

Népesedési szempontból az utóbbi évtized legfeltűnőbb területi irányzata a **vándorlások** irányváltozása. 1990-ben a vándormozgalom még főleg az alacsonyabb fejlettségű térségekből településekből a városokba irányult. Az évtized végén már a nagyvárosokból való kiáramlás, - elsősorban a budapesti, miskolci, győri, pécsi - agglomerációkba, a Budapest-Balaton tengely mentén elhelyezkedő községekbe való költözés volt jellemző, miközben a korábbiaknál szerényebb mértékben folytatódott az ország elmaradott és/vagy válság sújtotta, perifériális helyzetű térségeiből való elköltözés is.

Míg a nyolcvanas években a települések túlnyomó többségéből (84%) többen költöztek el, mint amennyien oda beköltöztek, addig a kilencvenes évek összességében már a települések közel felének (48%) pozitívan alakult a vándorlási egyenlege.

1.2 Egészségi állapot

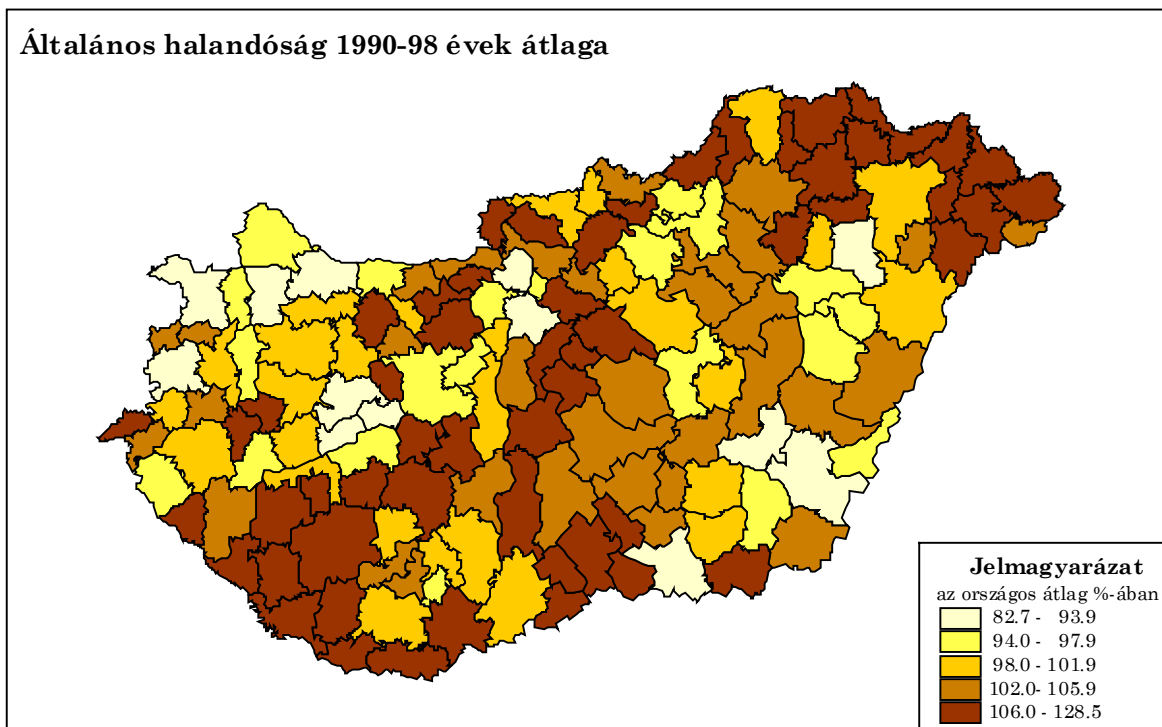
A magyar népesség egészségi állapota az európai átlaghoz képest rossz, a várható élettartam alig több mint 70 év, ez az érték a szomszédos Ausztriában majdnem 78 év. Nagyok a különbségek, a különösen jó és különösen rossz körülmények között élő lakosság életkilátásai és egészségmegőrzésének esélyei között.

A **halálozás területi különbségei** követik a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeket. A jobb életesélyek és a gazdasági fejlettség között összefüggés van. A legmagasabb a várható élettartam a Nyugat Dunántúlon, a legalacsonyabb az Észak Magyarországi régióban. A két szélső érték különbsége az 1990 és 1998 közötti évek átlagában 1,4 év. Bár a halandósági helyzet 1993 és 1998 között már lassú javulást mutatott a területi különbségek az utóbbi tíz évben nem csökkentek.

Az életesélyeket és a halandóságot a települések lélekszáma szerint vizsgálva közvetve az egészségügyi intézményrendszer és a halandóság összefüggéseire is következtethetünk. Minél kisebb lélekszámú egy település, annál rövidebb a várható élettartam. Az ezer főnél kisebb településeken élők várható élettartama 1990-ben 1,4 évvel, nyolc év múlva már 2,4 évvel volt kevesebb, mint a fővárosiaké.

A kisebb lélekszámú településeken, kisebb az esélye annak, hogy a lakóhelyen az egészségügyi intézményrendszer teljes vertikuma megtalálható és rosszabbak az ellátás elérhetőségének feltételei.

Általános halandóság 1990-98 évek átlaga

A lakosság egészségi állapotára a daganatos betegségek és a szív- és -érrendszeri, valamint agyi betegségek nagy száma jellemző, a helyzet különösen a daganatos halálozást tekintve rossz. Mindkét betegségcsoportnál fontos szerepet játszik a szűrővizsgálati, a járó és fekvőbeteg-ellátási intézményrendszer, az agy és érrendszeri halálozás tekintetében a sürgősségi betegellátás fejlettsége.

Bizonyos betegségtípusoknál feltűnően nagyok a halandóság területi különbségei. Ide sorolható mindenekelőtt a gümőkór. E betegség újra terjedőben van, különösen érvényes ez a megállapítás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére, Hajdú-Bihar megyére és Budapestre. Szabolcs-Szatmár-Beregben az országos átlagnál 71 százalékkal magasabb a TBC halálozás az országos átlagnál. A magyarázat az általános elmaradottsággal, rossz lakáskörülményekkel, szociális tényezőkkel hozható összefüggésbe.

Hagyományosan nagyok és jellemzőek az öngyilkosság területi különbségei. Főként az alföldi megyékre jellemző az öngyilkossági halálozás átlagon felüli gyakorisága, a magyarázat elsősorban a szokásokban, a hagyományokban, a problémák megoldásának kultúrájában keresendő.

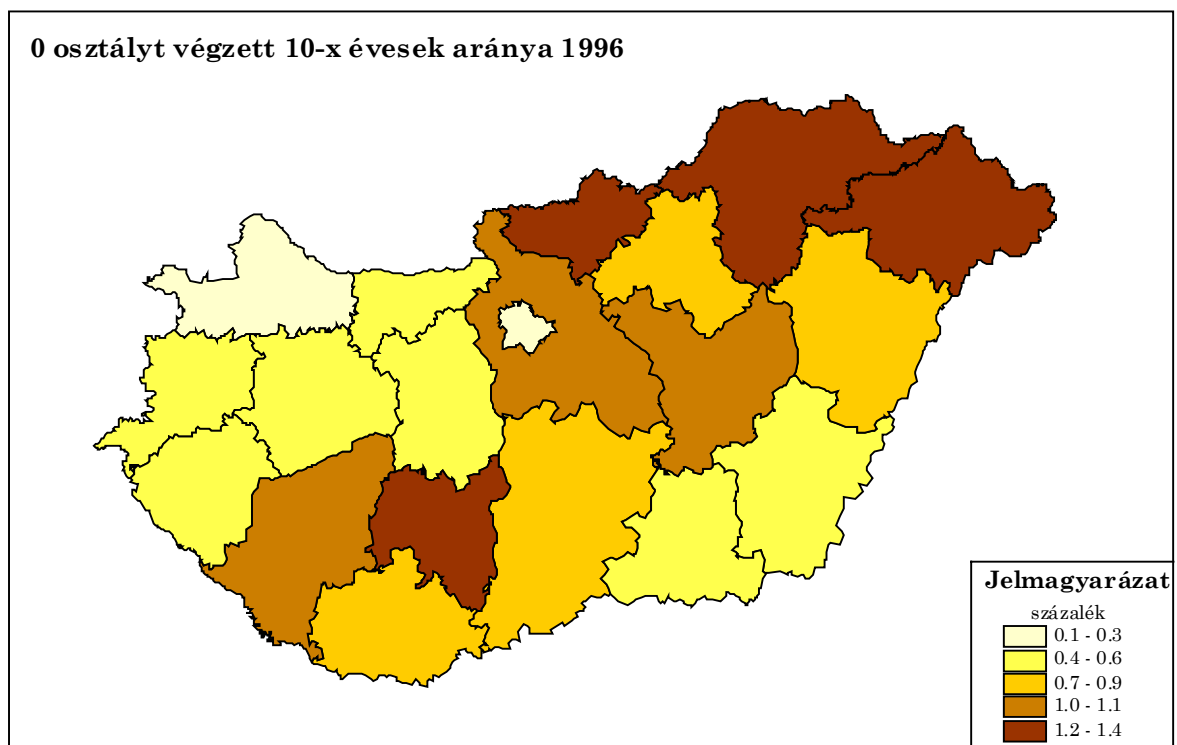
1.3 Iskolázottság

A területi társadalmi rétegződés egyik fontos mutatója, a magasabban képzett értelmiségi rétegek, felsőfokú végzettségűek, legalább érettségizettek területi megoszlása. A foglalkoztatottsági és ezen keresztül a jövedelmi viszonyokat is meghatározó iskolázottság területi különbségei a településkategóriák, illetve régiók viszonylatában még mindig jelentősek.

A képzettségi viszonyokban korábban is rendkívül számottevőek voltak a területi egyenlőtlenségek és azok általában a települések és térségek társadalmi-gazdasági és urbanizációs színvonalával összhangban változtak. 1990-ben a nagyvárosi lakosság közel hatoda, a budapestiek mintegy ötöde rendelkezett felsőfokú végzettséggel, az apró és törpefalvak lakói közül viszont csak minden negyvenediknek volt diplomája. Nem volt sokkal jobb a helyzet a középfokú végzettség tekintetében, sem mert, miközben országosan a 18 évesnél idősebb lakosság közel 30 százaléka már legalább érettségizett az említett településkategóriákban csak mintegy tíz százaléka.

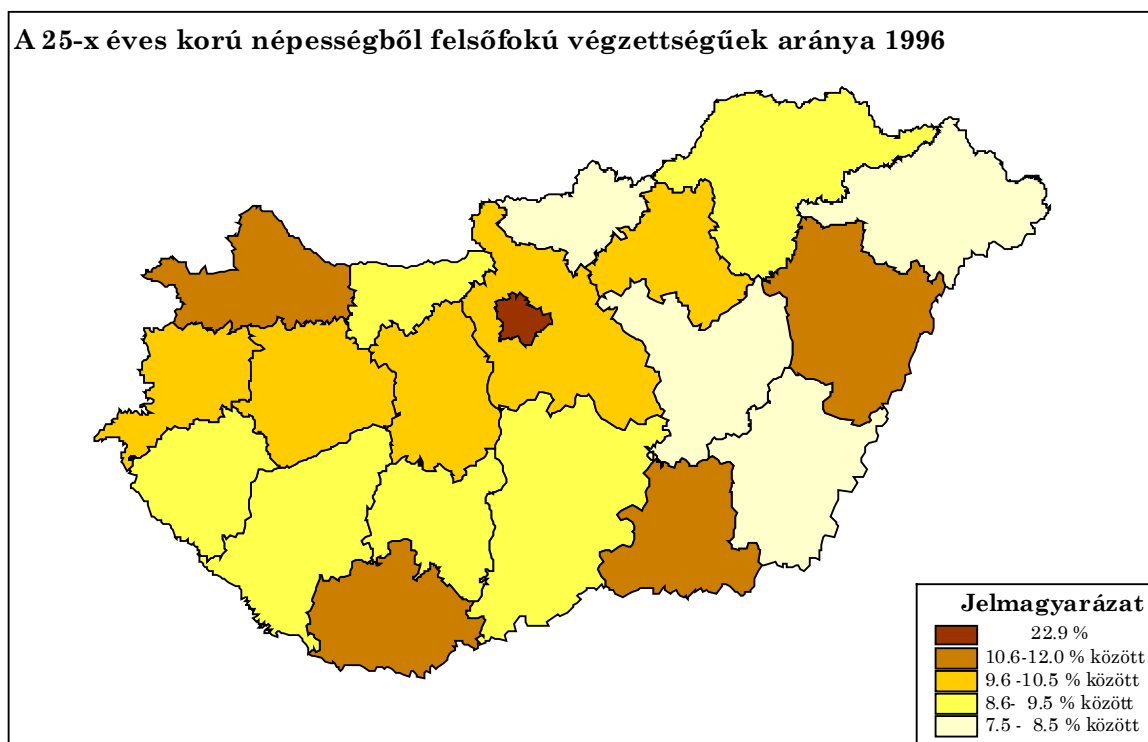
Különösen az ország régiói közötti különbségek fokozódtak, de valamelyest nőttek a megyék és a népességnagyság-kategóriák közötti egyenlőtlenségek is. A társadalmi differenciálódás más tényezőihez képest igen jelentős különbségek alakultak ki: a diplomások arányát illetően a régiók, a megyék és különösen a települések népességnagyság-kategóriái közötti eltérések átlagosan nagyobbak, mint a jövedelmi-, a keresetbeli- és a foglalkoztatottságbeli differenciák.

A 0 osztályt végzettek, - azaz a gyakorlatilag írástudatlanok aránya az 1996-os mikrocenzus szerint az 1%-ot sem érte el. A területi különbségek 1990-hez képest változatlanok maradtak: a Nyugat-Dunántúl és a főváros valamint az északkeleti megyék közt volt jelentős különbség.

18 éven felüli **középiskolai végzettséggel** rendelkezők aránya (1996-ban 35%) továbbra is a fővárosban, a Nyugat-Dunántúlon valamint Baranya és Csongrád megyékben a legmagasabb. Az átlagnál előnyösebben alakult a legalább érettségizettek aránya a Dunántúlon valamint a Dél-Alföldön, és megnőtt az Észak-Magyarországi és Észak-alföldi régió lemaradása. Jelentős területi különbségek vannak a középiskolai képzés színvonalában is, az egyetemi, főiskolai hallgatók közel fele az iskolák hatodából, néhány magas színvonalú fővárosi és a felsőfokú oktatási központokban található középiskolákból kerül ki.

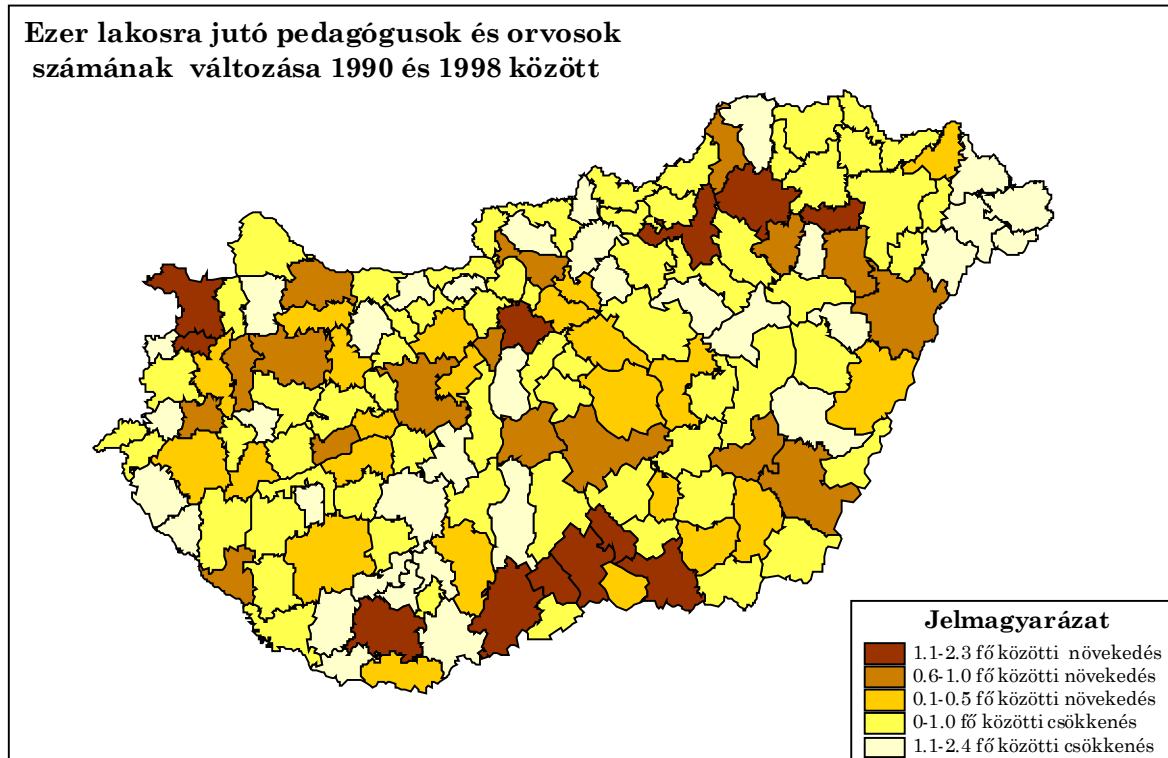
A **felsőfokú végzettségű** 25 éven felüliek aránya (12%) Budapest kivételével minden más megyében elmarad az országos átlagtól, csak a jelentős felsőoktatási központok (Pécs, Szeged, Debrecen) megyéi emelkednek ki. Elsősorban a Közép-Magyarországi régióban, Pest megyében nőtt meg a felsőfokú végzettségűek aránya (+10%-kal), nyilvánvalóan a szuburbanizációs tendenciáknak köszönhetően. Romlás következett be Borsod, Nógrád és Szolnok megyében, valamint a dunántúli megyék közül Zalában.

Előbbiekben megfogalmazottakat támasztják alá a két fontos értelmiségi réteg, - az orvosok és a pedagógusok - működési helyszín szerinti eloszlásáról rendelkezésre álló információk. (A két értelmiségi csoport társadalmi jelentőségén túlmenően az orvosok és a pedagógusok számának elemzését az indokolja, hogy az iskolázottságra vonatkozó legfrissebb adatok csak megyei szinten állnak rendelkezésre a legutolsó mikrocenzus évére, 1996-ra vonatkozóan.)

Az orvosok és pedagógusok területi koncentrációja fokozódott az utóbbi évtizedben, arányuk az országos átlagot jelentősen meghaladta Budapesten és a 100 000 főt meghaladó népességű városokban. Az ok a városi, nagyvárosi intézmények

megőrzésére irányuló fejlesztési politika, valamint a gazdasági dinamika alakulása. Nőtt a lemaradás az orvosok és pedagógusok számát tekintve az elmaradott és a többi település között. A lemaradás sokszor csak viszonylagos, a 20 000 főnél kevesebb lakosú településekben azonban már tényleges létszámuk is csökkent.

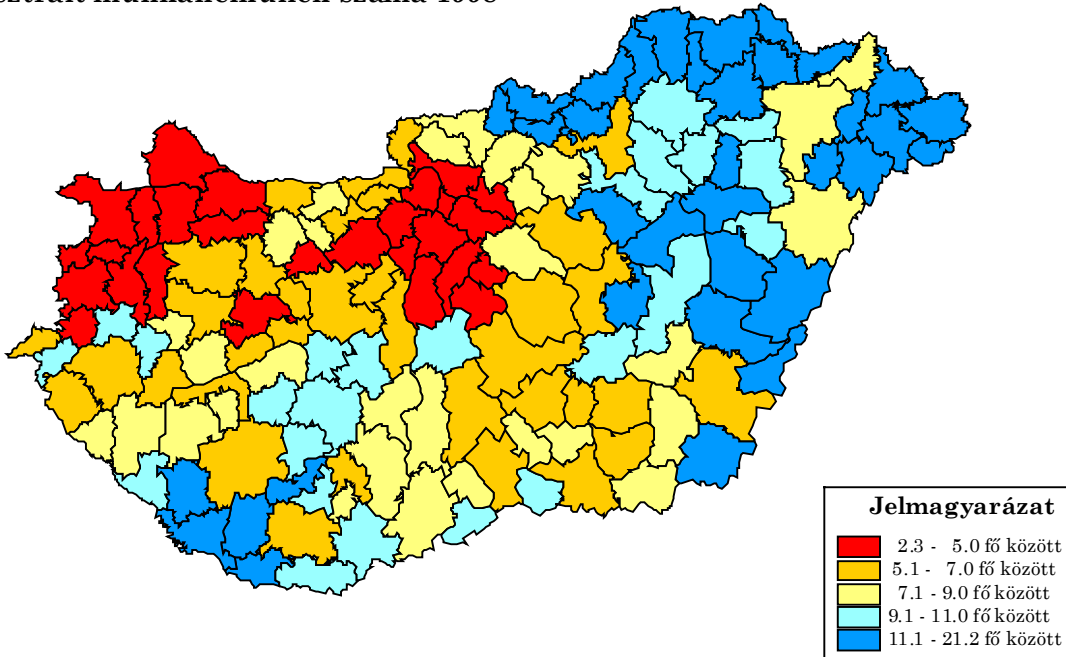

1.4 Munkanélküliség

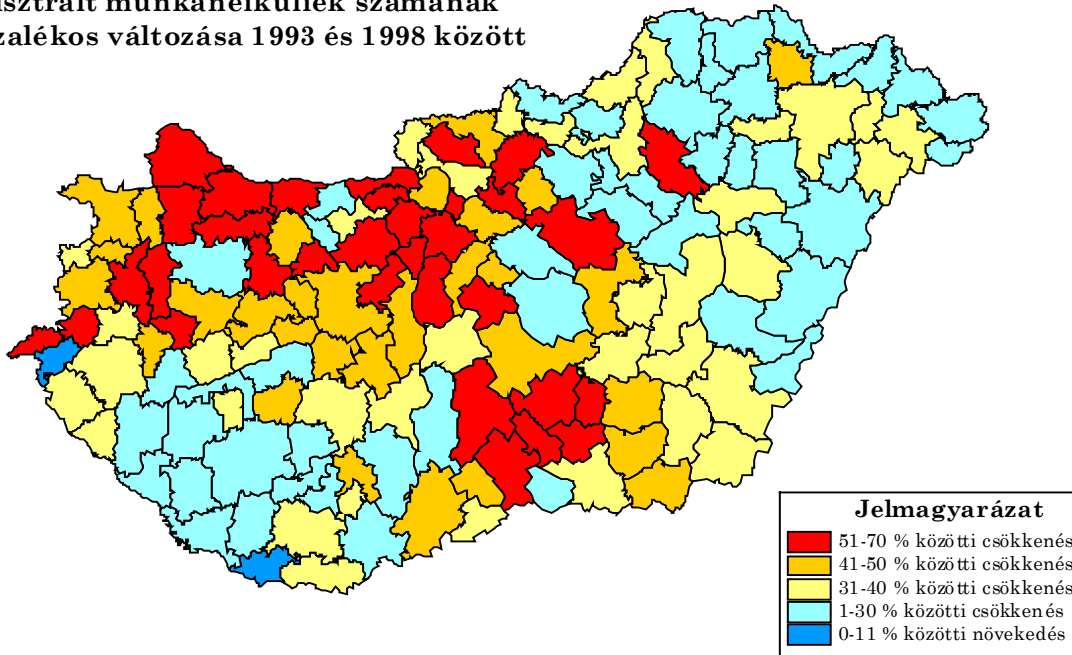
A nyolcvanas évek végén az ország munkaképes korú lakosságának túlnyomó része rendszeres, zömében főállású kereső tevékenységet folytatott. A foglalkoztatottsági színvonal a nemzetközi átlagot felülmúlta, de már ekkor is figyelemreméltó volt a rejtett munkanélküliség, és az, hogy a leginkább elmaradott térségekben a munkaképes korúak mintegy hatoda nem végzett rendszeres kereső munkát. Nagyarányú volt az ingázás, a rendszeresen foglalkoztatottak többségét csak nagy társadalmi és rejtve maradó gazdasági áldozatok árán lehetett foglalkoztatni.

A rendszerváltozás nyomán visszaesett a foglalkoztatottság. Főként a képzetlenebb rétegek és a periférikusabb, elmaradott és válságtérségekben lakók veszítették el tömegesen munkahelyüket, a korábbiakhoz képest számottevő területi egyenlőtlenségek alakultak ki a foglalkoztatottság terén.

Száz munkaképes korú lakosra jutó
regisztrált munkanélküliek száma 1998

Száz munkaképes korú lakosra jutó
regisztrált munkanélküliek számának
százalékos változása 1993 és 1998 között

A változások igen gyorsan, már a rendszerváltozás első éveiben bekövetkeztek. 1993 elején az ország településeinek hatodában a munkaképes korúak legalább harmada, Szabolcs-Szatmár megyében több mint ötöde, a legelmaradottabb kistérségekben több mint negyede munkanélküli volt.

A területfejlesztés és a foglalkoztatáspolitikai erőfeszítései ellenére a kilencvenes években tovább romlottak a munkaerő-piaci pozíciók a gazdaságilag elmaradottnak minősített illetőleg az alacsony társadalmi és urbanizációs státusú térségekben.

A munkanélküliség dinamikájának alakulását kiinduló helyzet reprodukálása irányában ható tényezők határozták meg.

A regisztrált munkanélküliek aránya a Balassagyarmat - Békéscsaba vonaltól észak-keletre eső térségben és a Dél-Dunántúli térségekben magas, 1998-ban 9 % fölötti. Az átlagosnál jobb foglalkoztatási arányok jellemzik a Dunántúl északnyugati térségét és a fővárost és környékét, továbbá a Dél-Alföld egy részét.

A legalacsonyabb képzettségi színvonalú rétegek munkanélküliségében a területi különbségek viszont az átlagértéket mintegy kétszeresen felülmúlóak voltak. A 0-7 osztályt végzettek közül munkanélküliek aránya Borsod-Abaúj-Zemplén megyében több mint kétszeresen felülmúlta az országos átlagot, míg Budapesten annak egy-harmadát, Győr-Sopron- és Vas megyében annak hatvan százalékát sem érte el.

1993-at követően a regisztrált munkanélküliek száma és aránya országosan lényegesen mérséklődött, ugyanakkor a regionális különbségek, valamint a települések népesség nagyság és közigazgatási jogállás szerinti kategóriái közötti különbségek növekedtek. A munkanélküliség szintjét a munkaerőpiacról történő tömeges kilépés, az elvándorlás vagy a népesség elöregedése - és kis mértékben a kisvállalkozások, mezőgazdasági vállalkozások számának növekedése - mérsékelte, de rontotta a helyzetet az átlagosnál nagyobb népességnövekedés és a vállalkozások hiánya.

A regionális különbségek fokozódása jelzi, hogy míg 1993 elején a legkedvezőtlenebb helyzetben lévő Észak-Magyarországi régióban a munkanélküliek aránya még csak mintegy 41 százalékkal múlta fölül az országos átlagot, addig 1999 elején már 61 százalékkal, miközben a legkedvezőbb helyzetben lévő Közép-Magyarországi régióban már nem 38 százalékkal, hanem 53 százalékkal volt alacsonyabb a munkanélküliség, mint az országban általában. A megyék közül Hajdú-Bihar-, Borsod-Abaúj-Zemplén-, és Somogy megye helyzete romlott számottevően. Ugyanakkor javult a Bács-Kiskun megyei, a Pest megyei és a Győr-Sopron megyei lakosok munkaerő-piaci helyzete.

A területi egyenlőtlenségek igen erőteljes növekedését is meghaladóan nőtték a legképzetlenebb rétegek munkanélküliségének területi, és a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségének népességnagyság-kategóriák közötti különbségei.

Miközben csökkent a regisztrált munkanélküliek száma és aránya, ugyanakkor csökkent az adófizetők száma is. A főfoglalkozású munkahelyek számának drasztikus és területileg differenciált visszaesését a kilencvenes években a nem főfoglalkozású munkahelyek gyarapodása és a vállalkozási szektor fejlődése nem ellensúlyozta. A kompenzáció mértéke területileg is differenciált, országosan mintegy 71 %-ban

egyenlítette ki a főállású munkahelyek megszűnését a nem főállású munkahelyek gyarapodása. Az 1000 lakosra jutó társas- vagy egyéni vállalkozó és mezőgazdasági kistermelő adófizetők együttes számának gyarapodása az Nyugat-Dunántúli régióban ugyanakkor mintegy két és félszer dinamikusabb, mint az Észak-Magyarországi régióban. Az ezer főre jutó főállású munkavállalók száma 74-gyel csökkent ugyan, ezzel szemben 71 nem főállású jogviszony lépett be, ami közel száz százalékos kompenzációnak felel meg.

1.5 Jövedelmi viszonyok

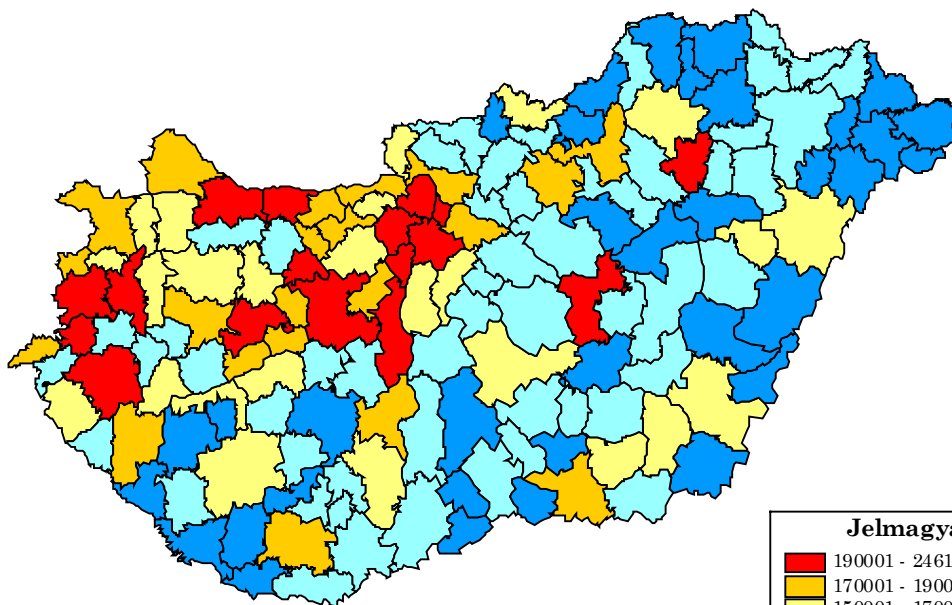
A kilencvenes elején a lakosság átlagos jövedelmi és kereseti meglévő különbségek általában a települések társadalmi-urbanizációs és gazdasági helyzetével összhangban alakultak, a megyék-, a régiók és a kistérségek közti különbségek viszonylag mérsékeltebbek voltak.

1992 és 1998 között országosan mintegy 22 %-kal esett vissza az egy lakosra jutó reáljövedelem. A gazdaságilag elmaradott térségekben Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád, Baranya és Hajdú-Bihar megyében a visszaesés több mint 26 %, de ettől alig marad el a Dél-Alföld. A jövedelmi viszonyok az ország nyugati, északnyugati és középső térségeiben valamint a legfontosabb közlekedési folyosók mentén alakultak a legkedvezőbbben, - tehát ezekben a térségekben volt a legmérsékeltebb a reáljövedelmek és keresetek csökkenése, - de ezektől a térségektől távolodva egyre nagyobb mértékűvé vált. (A jövedelemadatok elemzését nehezítette, hogy vállalkozók viszonylag jelentős hányada nem fizet személyi jövedelemadót, ezért a rendelkezésre álló adatbázisokban nincs adat jövedelméről, továbbá, hogy a vállalkozók bevallott jövedelmei irreálisan alacsonynak tűnnek. A probléma mérséklése érdekében - feltételezve, hogy minden nem jogi személyiségű vállalkozásnak legalább egy alkalmazottja van, akinek az éves átlagos nettó jövedelme legalább megegyezik az adott település főállású keresőinek jövedelmével, - meg lett becsülve a vállalkozók jövedelme, és ez összesítésre került a főállású adófizetők jövedelmével.)

A területi különbségek a keresetek terén szerényebben, a jövedelmi különbségek dinamikusabban alakultak, mert az utóbbiban a vállalkozói és a nem főállású foglalkoztatás jövedelmei is szerepet játszottak. Az átlagnál erőteljesebben nőttek a jövedelmek azokban a térségekben, amelyekben már eleve is magasabbak voltak a jövedelmek és a vállalkozói szektor is dinamikusabban fejlődött, dinamikus volt a nem főállású foglalkoztatottság alakulása, továbbá, ha a magasabb jövedelmű rétegek költöztek az adott térségbe.

A jövedelemkülönbségek általában a települések társadalmi-urbanizációs és gazdasági helyzetével összhangban alakulnak. Az egy lakosra jutó nettó jövedelmeket tekintve a fővárossal együtt a Dunántúl északi, nyugati térségei vannak a legkedvezőbb helyzetben, míg az ország más területein csak a nagyobb városok (megyeszékhelyek) emelkednek ki környezetükből. Az adófizetőkön belül a legmagasabb jövedelműek eloszlása térben koncentráltabb, míg a legalacsonyabb jövedelműeké kiegyenlítettebb, elsősorban a városi középrétegek elszegényedésének következtében.

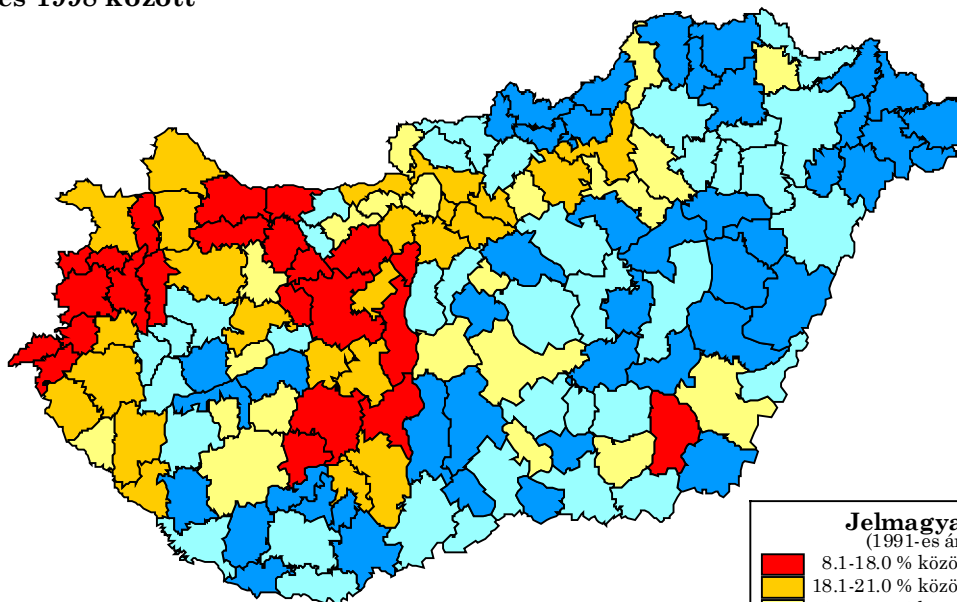
Egy lakosra jutó becült nettó jövedelem 1998

Jelmagyarázat

■	190001 - 246122 Ft között
■	170001 - 190000 Ft között
■	150001 - 170000 Ft között
■	120001 - 150000 Ft között
■	79803 - 120000 Ft között

Egy lakosra jutó becült nettó jövedelem százalékos változása 1992 és 1998 között

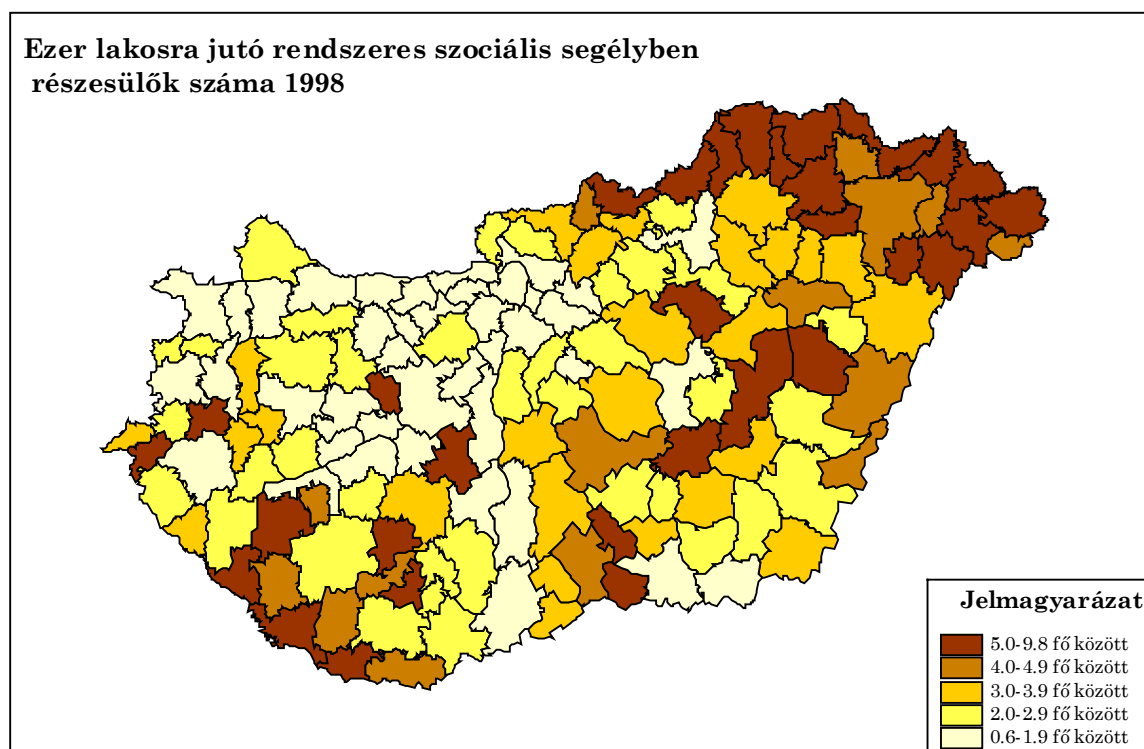

Jelmagyarázat
(1991-es áron)

■	8.1-18.0 % közötti csökkenés
■	18.1-21.0 % közötti csökkenés
■	21.1-24.0 % közötti csökkenés
■	24.1-27.0 % közötti csökkenés
■	27.1-35.0 % közötti csökkenés

A jövedelmi különbségek szélsőséges esetét alkotják a szegénységi viszonyok. Az alacsony jövedelműek illetőleg a rendszeres szociális segélyre szoruló területi megoszlása közvetve utal arra, hogy az ország mely térségeiben kell az elszegényedés problémájával számolni. Az alacsony jövedelmű népesség aránya nőtt, részben a szegény rétegek újratermelődése, részben a középrétegek lesüllyedése következtében. A magasabb jövedelmi népesség területi elhelyezkedésében a különbségek igen dinamikus módon növekedtek, miközben az alacsonyabb státuszú rétegek aránya a kibontakozó – főként a középrétegeket érintő - lesüllyedési folyamatok nyomán területileg lényegesen kiegyenlítettebbé vált.

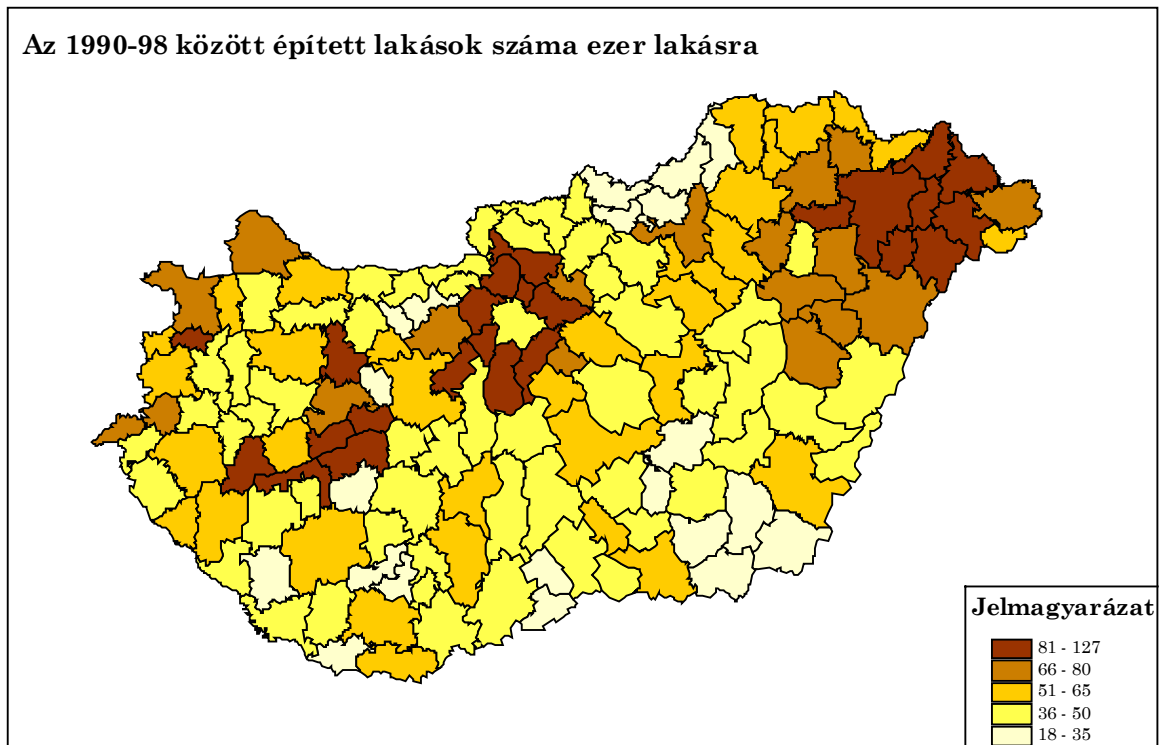
A rendszeres szociális segélyben részesülők magas aránya az alacsony jövedelműek arányával mutat összefüggést, főleg az északkeleti régióban, csaknem az egész Alföldön, valamint a Dél-Dunántúlon jellemzően az elmaradott és válságtérségekben. Országosan összességében 1992 és 1998 között – részben más szociális ellátási formák, például a jövedelempótló támogatás körébe vontak számának növekedésével - összefüggésben a rendszeres szociális segélyben részesítettek országosan száma csökkent.

1.6 Települési komfort

Az elmúlt évtizedben 158 ezerrel nőtt a lakásállomány, a lakások száma 1998-ban 4 millió 48 ezer volt. Az 1990-98 között épített lakások a lakásállományhoz viszonyított aránya Budapest agglomerációjában, a Balaton mellett és Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyékben a legnagyobb. Amíg azonban a főváros és a Balaton

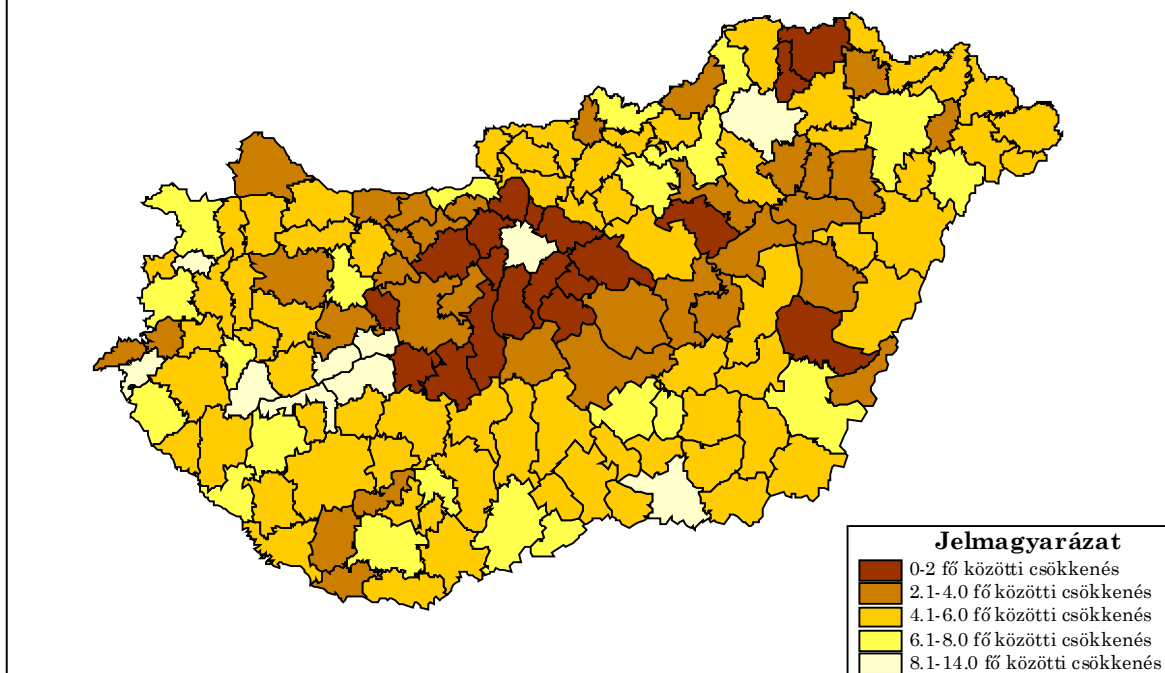
térségében a lakosság jobb anyagi helyzete, addig észak-keleten a szociális támogatásoknak köszönhetően volt nagyobb az építési kedv.

Mivel a lakásépítés üteme a kilencvenes években összességében mérséklődött (évi 43-ról 20 ezerre csökkent az épített lakások száma), a száz lakásra jutó lakók számának alakulását bizonyos térségekben döntően a népesség számának változása határozta meg. Így a lakásellátottság elsősorban a jelentős bevándorlás által érintett fővárosi agglomerációban, és Fejér megyében javult legkevésbé. A mutató ott vált kedvezőbbé, ahol számottevő volt az elvándorlás (pl. Budapest, Miskolc, Szeged), illetve ahol a természetes fogyás jelentős lakásépítéssel párosult (Balaton). Kedvező változás, hogy bár évről-évre kevesebb lakás épült, azok átlagos alapterülete növekedett (89-ről 96 m²-re).

A lakosság legalapvetőbb lakóhelyi civilizációs viszonyai, kommunális infrastruktúrával való ellátottsága és ezáltal életkörülményei az ország gazdasági visszaesése ellenére viszonylag dinamikusan fejlődtek. 1990 és 1998 között például országosan több mint megháromszorozódott a távbeszélő fővonalak száma, mintegy 40 százalékkal növekedett a gázzal ellátott lakások száma, mintegy 24 százalékkal a közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya és mintegy 10 százalékkal a közcserna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya. (A közműellátottságot részletesen a Műszaki infrastruktúra c. fejezet mutatja be.)

Lakók számának változása 100 lakosra 1990-98

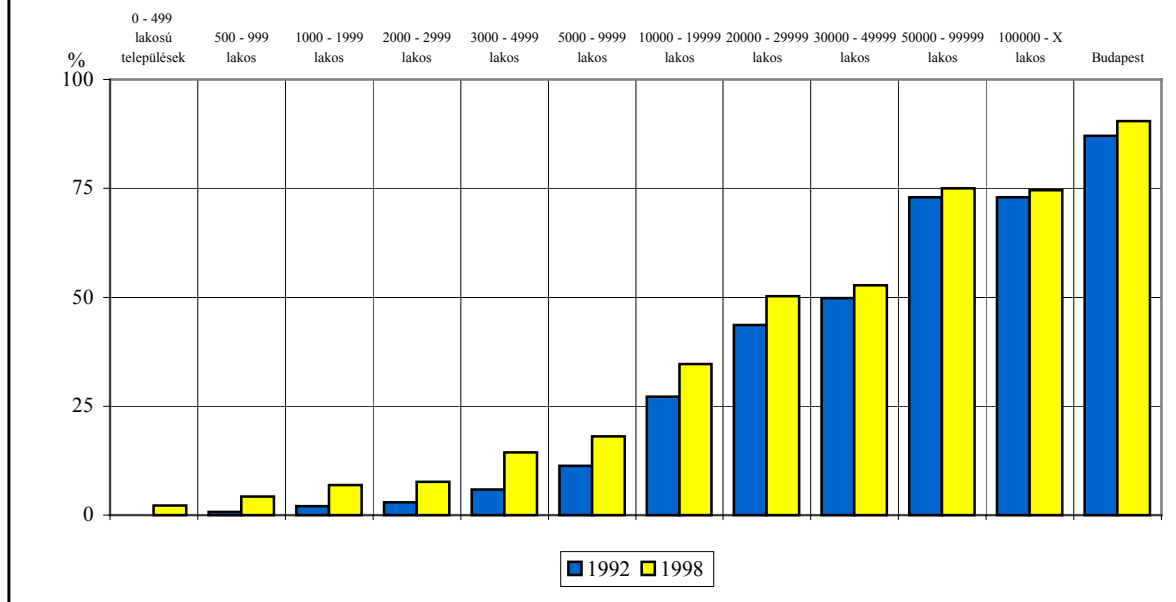
1990-ben, az aprófalvakban, a gazdaságilag elmaradott településekben és általában a községekben az ezer lakosra jutó **távbeszélő fővonalak** száma alig haladta meg az országos átlag egynegyedét. 1998-ban viszont a községekben már csak 27 százalékkal, maradt el az ellátottság az átlagos – a korábinál jóval magasabb (337/1000 lakos) – szinttől.

Még az előbbieknél is nagyobb léptékű volt az elmaradottabb települések és térségek felzárkózása a **lakások gázzal való ellátottságában**. 1990-ben a községi lakások mintegy negyede volt ellátva vezetékes gázzal. Ehhez képest 1998-ra az ellátottság 87 százalékosná vált.

A **közüzemi vízzel való ellátottság** egyenlőtlenségei az előbbieknél valamelyest szerényebb ütemben csökkentek, kivéve a települések népességnagyság szerinti tagozódását, amelyek között a kiegyenlítődés lényegében azonos volt a gázellátásával, 1998-ban az országos átlagtól (90 %) már az ötszáz főnél kevesebb lakosú településekben is csak mintegy 10 százalékos elmaradás mutatkozott, holott ebben a kategóriában, 1990-ben a lakások ellátottsága a 60 %-ot sem érte el.

A **közcsatornával való ellátottság** (1998-ban 46 %) területi különbségei lényegesen mérsékeltebben csökkentek, és ebből következően még igen jelentős különbségek maradtak fent. Az elmaradás még a viszonylag fejlettebb és nagyobb településekben is számottevő maradt, a 10-20 ezres települések kétharmada, a 20-50 ezer fős városok lakásainak fele 1998-ban még nem volt bekötve a hálózatba. A háromezer főnél kisebb településeken az ellátottság továbbra sem éri el még a tíz százalékot sem.

Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya, népességnagyság-kategóriák szerint

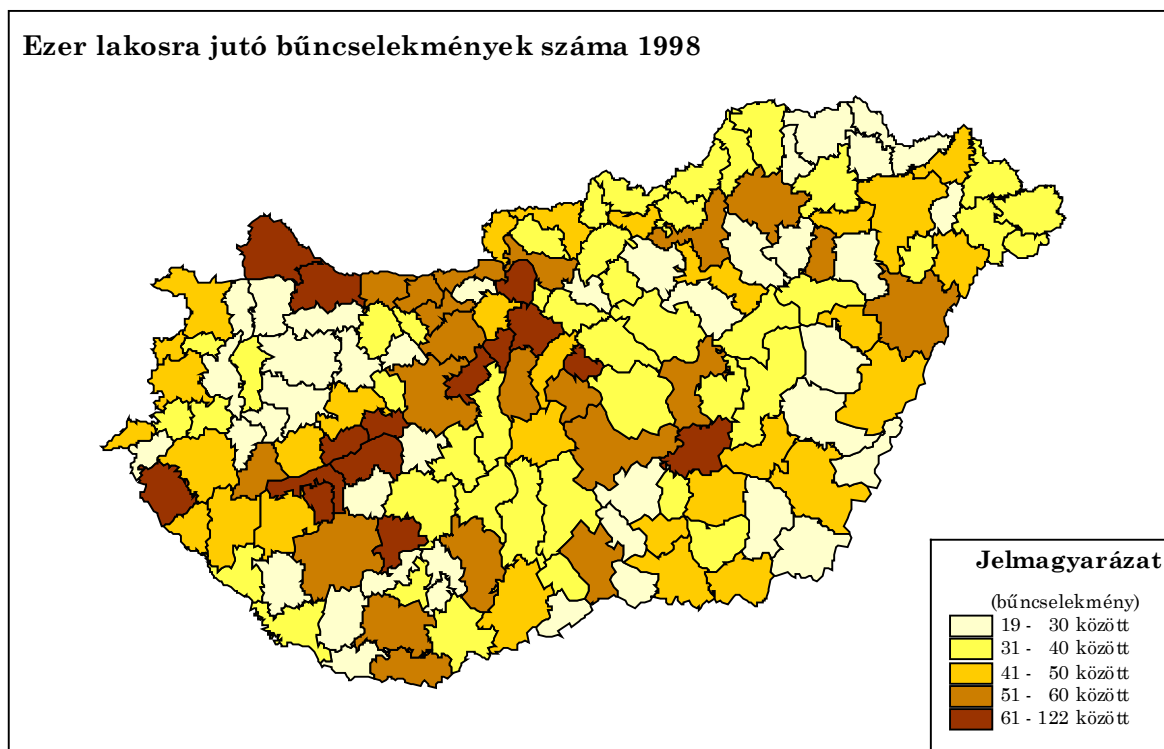
A régiók közötti különbségek felszámolódása is fékezett ütemű volt. A felzárkózás uralkodóvá váló irányzata ellenére az Észak-Magyarországi régió helyzete csak az országos ütemtől elmaradóan javult, Nógrád és Borsod megyékben az országos változás felét sem érte el a csatornázott lakások arányának növekedési üteme. Ugyanakkor viszonylag lendületes fejlődés bontakozott ki az Észak-Alföldön valamint a Nyugat-Dunántúli és Dél-Dunántúli régióban. Amíg azonban a dunántúli lakások 45 %-a van bekötve a hálózatba, az alföldi régiók ellátottsága csak 27 %-os, és az új lakásoknak is csak harmada csatornázott, míg a Nyugat-Dunántúlon ez az arány 72 %. A megyék közül Pest megye ellátottsága fejlődött relatíve a legintenzívebben, (14-ről 22 %-ra).

1.7 Bűnözés

Az életminőséget jelentősen befolyásolja a bűnözési miatt érzett veszélyeztetettség. A bűncselekmények számának erőteljesebb növekedése már a nyolcvanas évek közepén elkezdődött, a kilencvenes évek elején tovább nőtt (évi 440-ről 600 ezerre), az utóbbi évben valamelyest mérséklődött.

A bűncselekmény fajták szerint eltérő a területi kép. A vagyon elleni cselekmények a városokban és az üdülőtérségekben sűrűsödnek. A növekedés különösen Pest megyében, Nyugat- és Dél-Dunántúlon számottevő. A személy elleni bűncselekmények területi megoszlása nagyobb állandóságot mutat, ebben a tekintetben Északkelet-Magyarország, a Dél- és Közép-Dunántúl különösen veszélyeztetett. A kiemelt üdülőtérségek, mindenekelőtt a Balaton térsége, mind vagyon, mind személy elleni bűnözés szempontjából kitüntetett célpontok. A bűnözés gyakorisága a városokban,

illetve a Budapest-Győr és a Budapest-Balaton tengely mentén a legnagyobb, vagyis a kedvezőbb jövedelmi helyzetű térségekben.

2. A HUMÁN INFRASTRUKTÚRA TERÜLETI ALAKULÁSA

2.1 Oktatási intézmények

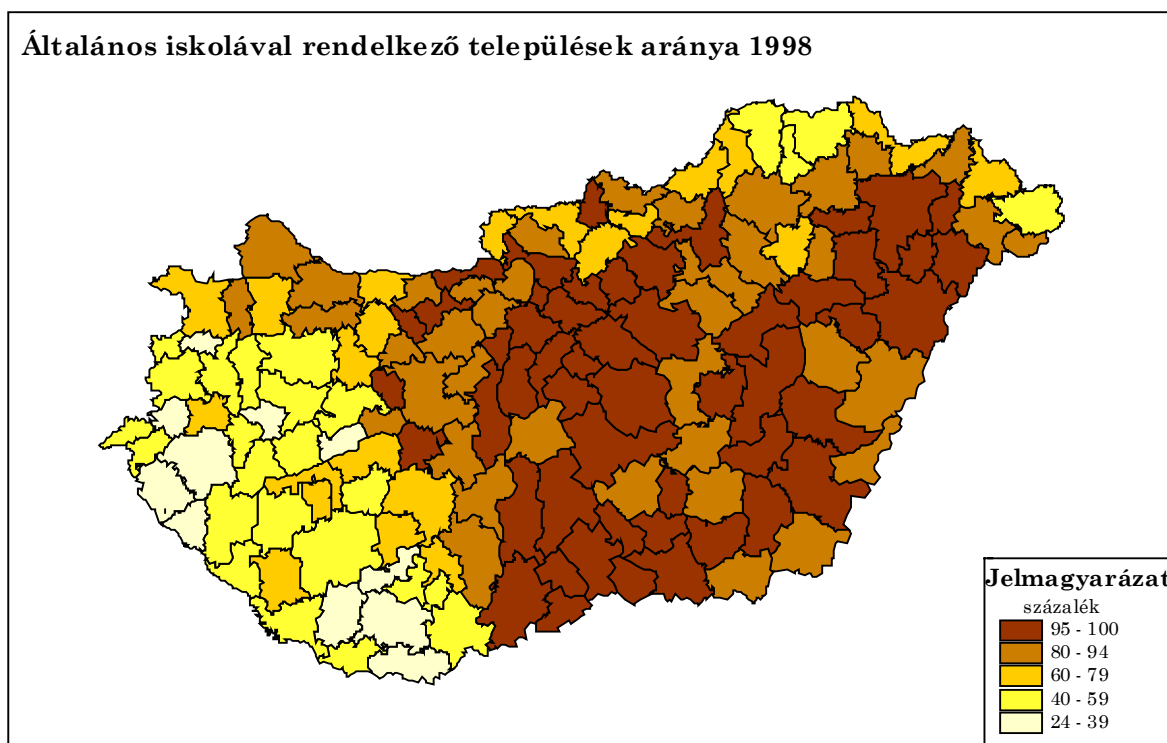
A kilencvenes években a GDP oktatási költségekre fordított aránya 4,8-6,8 % között mozgott, aminek túlnyomó része fenntartási és működtetési ráfordítás, ezért a költségek töredékét fordították a közoktatási intézményrendszer fejlesztésére. A beruházások oktatási kiadásokon belüli aránya 5-10 % volt a 90-es években. A területi egyenlőtlenségek ma már nem annyira az iskolabezárásokra, vagy megnyitásokra vonatkozó ágazati döntésekkel, mint inkább az iskolafenntartó önkormányzatok gazdasági helyzetének különbségeivel függnék össze.

Az elmúlt évtizedben a 3-5 éves korosztály csaknem teljes körben **óvodába** járt, a közoktatási törvényben előírt iskolai előkészítésben a megfelelő korúak mintegy 90%-a vett részt. Az ellátottság néhány kistérségben javult, részben az óvodáskorúak számának csökkenése (Tiszántúl), részben új óvodák létesítése nyomán. Új óvodák létesítése főként a dunántúli aprófalvas övezetekben, néhány esetben, az észak-magyarországi régióban történt. Az óvodai ellátás terén Észak-Magyarországon és Közép- valamint Dél-Dunántúlon kiegyenlítődés következett be, az óvodai ellátás

ebben a régióban kielégítőnek nevezhető. Változatlanul nem megfelelő az óvodai ellátottság az aprófalvas térségekben, függetlenül attól, hogy az ország melyik táján találhatók.

Az iskoláskorú gyermekek száma a nyolcvanas évek vége óta folyamatosan csökkent. 1999-ben harmadával kevesebben tanultak **általános iskolában**, mint a nyolcvanas évek közepén. Ez, és az iskolák számának növekedése a fajlagos mutatók javulását eredményezte; csökkent az egy tanárra jutó gyermekek száma, valamint az osztálytermek zsúfoltsága. Az iskolák átlagos mérete is csökkent, több iskola létszáma közelítette meg a kritikus 100 fős létszámhatárt, kis mértékben nőtt az osztott és részben osztott oktatás aránya.

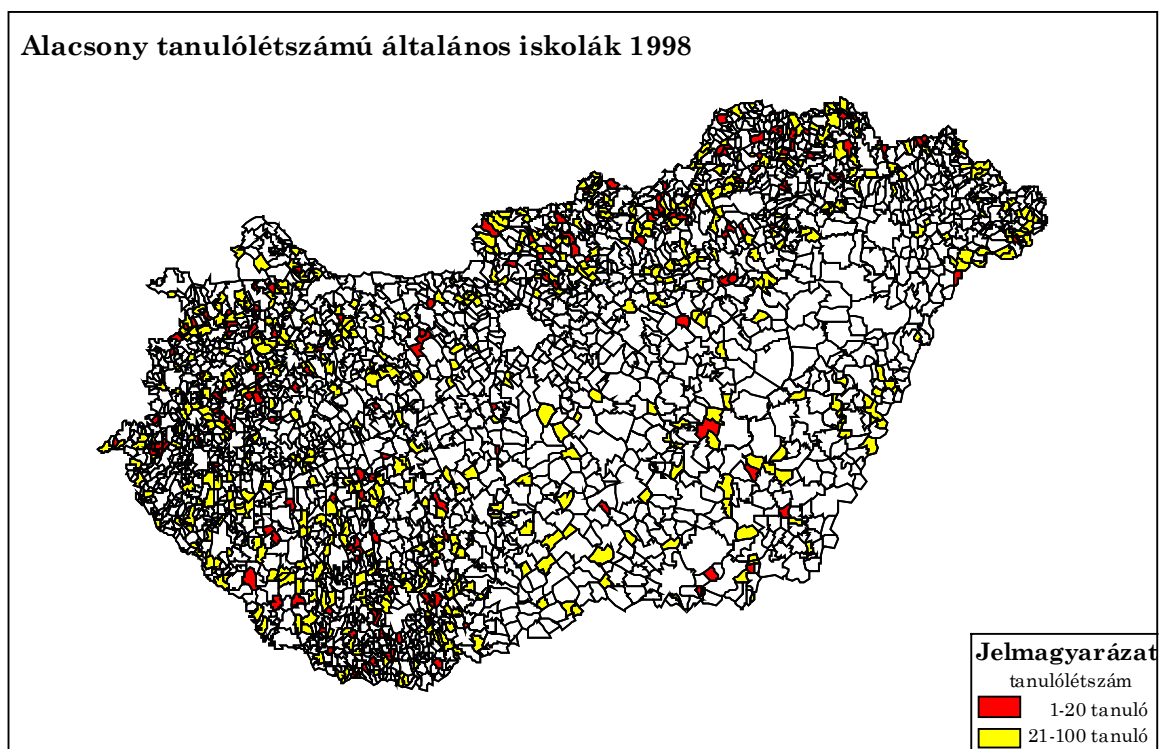
Az általános iskolai oktatás terén 1990 és 1994 között csökkentek, majd ezt követően növekedtek a területi egyenlőtlenségek. A kilencvenes évek elején számos korábban megszüntetett iskola indult újra és korábban "bekörzettesített" iskolák váltak önállóvá, a rendszerváltást követő öt évben számuk mintegy 10%-kal megnőtt. Elsősorban a Dunántúl aprófalvas megyéiben, Somogyban, Vasban, Zalában indultak újra iskolák, bár a nyugati és északi aprófalvas övezetben iskolák bezárására is sor került. 1994 és 1998 között több iskola, - köztük az előzőekben létrejötték - léte, fenntartása újra problematikusává vált. A növekedés 1995 után megállt, illetve mérséklődött, az általános iskolák száma 1997-ben 3750 volt. Néhány iskola meg is szűnt, továbbiak léte a csökkenő gyermeklétszám és az önkormányzatok teherviselő képességének elégtelensége miatt vált veszélyeztetetté. Az általános iskolák az önkormányzatok tulajdonába kerültek és fenntartásuk is azok hatáskörébe tartozott, a változás nem járt együtt az anyagi teherbíró-képesség növekedésével.

Az általános iskolai ellátottság szempontjából az Alföld és a Dunántúlnak a Duna vonalához közel fekvő területei az igen jól ellátott térségek kategóriájába tartoznak, itt a települések 80-100 %-a rendelkezik iskolával. A Dunántúlt szinte teljes egészében iskolával közepesen (ahol a települések 60-80%-ában van iskola), vagy gyengén ellátott térségek jellemzik, ahol a településeknek csak felében vagy még kisebb hányadában működik iskola.

Az iskolai hálózat mintegy ötöde minősült a kilencvenes években "csak alsó tagozatosnak". A csak alsó tagozatot működtető iskola az aprófalvas régiók jellemző iskolatípusa, bár 1990-ben még számos, nem aprófalvas településszerkezetű régióban is gyakori volt, főként a Dél-alföldön. 1990 és 1996 között nőtt a 100 fő alatti létszámmal működő iskolák aránya Komárom-Esztergom és Fejér megye kivételével mindenütt az országban elsősorban három északi megyében (Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén). Ezek az általános iskolai hálózat veszélyeztetett részét alkotják, mert működtetésük aránytalanul megterheli a települési önkormányzatokat. Az 1990 után önállóvá váló települések önkormányzatai törvényi kötelezettségükön túlmenően, - akár áldozatok árán is - igyekeznek lehetőleg önállóan ellátni oktatási kötelezettségeiket, ahelyett, hogy a társulási formát választanák. A kis tanulólétszámú, 100 főnél vagy 50 főnél kisebb létszámú iskolák veszélyeztetettek az önkormányzatok gazdálkodása szempontjából, másrészt azonban szükségesek lehetnek a népességének megtartása és a régió lakosságának életminősége szempontjából.

A hasonló településszerkezetű térségek iskolahálózata nem feltétlenül hasonló. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében jellemző típus a kisiskola, de Zala valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, ahol ugyancsak jellemző az aprófalvas településszerkezet, kevés a kisiskola.

A **középiskolai oktatás** fejlettsége, színvonala, területi struktúrája meghatározó az ország lakosságának műveltségi szintje, adaptációs, innovatív képessége, munkaerőpiaci versenyképessége szempontjából. A középiskolák hálózata a városok és a központi funkciót betöltő nagyközségek hálózatához kapcsolódik.

A kilencvenes években a középfokú oktatás jelentős átalakuláson ment keresztül, jellemző tendencia volt a középfokú oktatás számbeli kiterjedése és szerkezeti változása. A megnövekedett igények miatt bővítették a középiskolai férőhelyek számát, új középiskolák jöttek létre. Változott a középfokú oktatási intézmények profilja: az általános iskolai oktatás rovására kiterjedt a középiskolai képzés, 6 és 8 évfolyamos gimnáziumok jöttek létre, de megmaradtak a hagyományos, négy osztályos gimnáziumok is, továbbá különböző középiskolák indítottak szakmunkásképző és szakközépiskolai osztályokat is.

Megnőtt a középiskolákban tanulók aránya, és 1997-re elérte a korosztály 72 %-át. Ezen belül is nőtt a gimnáziumokban tanulók aránya, gyengült a nyolcvanas években még mesterségesen preferált szakmunkásképzés szerepe. A kilencvenes években a képzés átcsoportosult az érettségit adó formák felé és csökkent az általános iskolát követő rövid idejű, néhány éves szakképzésben részt vevők száma. 1990 és 1997 között 56.5%-ról 74.6%-ra nőtt az érettségit adó középfokú intézményekbe járók aránya a középfokú oktatásban résztvevők között. A szakmunkásképzés háttérbe szorulása elsősorban az érettségit is adó szakközépiskolai képzés terjedésével függ össze különösen ott, a hagyományos ipari övezetekben, válságtérségekben Komárom-Esztergom, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, továbbá Budapesten.

A középiskolai tanulók számában, a tantermek számában, a középiskolai tanárok számában, a kilencvenes években a területi különbségek növekedtek. Az országos átlagnál jelentősen magasabb a középiskolai ellátottság Budapesten, Csongrád és Győr-Moson-Sopron megyében. A legjelentősebb középfokú oktatási centrumokban a középiskolások száma meghaladja az 500 főt 10 ezer lakosra vonatkoztatva. Az országos átlagtól jelentősen elmarad Bács-Kiskun, Somogy, Komárom-Esztergom, Veszprém és Békés megye.

A középiskolai hálózat belső struktúráját tekintve az előbb leírt kép árnyaltabb. Budapesten kívül Hajdú-Bihar, Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében elsősorban a gimnáziumok uralják a középiskolai rendszert, míg a gimnáziumi hálózat több dunántúli megyében (Zala, Somogy, Fejér) az országos átlagnál kevésbé fejlett. Hasonló a helyzet Heves megyében is.

A középiskolai képzés színvonalában is jelentős területi különbségek vannak. Szélsőséges különbségek tapasztalhatók abban, hogy milyen eséllyel jutnak be a felvételizők az egyes középiskolákból az egyetemekre. Az egyetemi, főiskolai hallgatók fele az iskolák 16-18 %-ából kerül a felsőoktatásba. Ugyanakkor a középiskolák 2-3 %-ából évente egyetlen tanuló sem tanul tovább. A felsőoktatási esélyeket vizsgálva az első helyezett Győr-Moson-Sopron megye után Szabolcs-Szatmár-Bereg, majd Bács-Kiskun valamint Hajdú-Bihar megye következik. A továbbtanulásban legeredményesebb középiskolák területi elhelyezkedése a

felsőoktatási hálózattal mutat összefüggést: a legjobb egyetemi felvételi arányt mutató középiskolák ott vannak, ahol a felsőoktatási központok.

A középiskolai hálózatra épülő **felsőfokú képzés** a kilencvenes években ugrásszerűen bővült. Megnőtt a felsőfokú oktatási intézményekben tanulók száma és nőtt maguknak az intézményeknek a száma is, részben korábbi egyetemek, főiskolák kihelyezett tagozatai jöttek létre, továbbá új, önálló intézmények is szerveződtek, nem állami, alapítványi típusú felsőoktatási intézmények jelentek meg. 1991 és 1997 között a hallgatók száma több mint kétszeresére növekedett, felsőoktatási intézménnyel már 37 település rendelkezett. A területi egyenlőtlenségek felszámolása érdekében a felsőoktatás terén tett jelentős lépés a felsőoktatás 1999. évi integrációja. 49 felsőoktatási intézmény összevonásával 19 egyetemi-főiskolai centrum jött létre. Csaknem minden szakirány terén növekedés volt tapasztalható, kivétel az agrár és a katonai képzés, ahol stagnálás illetve csökkenés mutatható ki.

A felsőoktatási ellátás és intézményrendszer terén mérséklődtek, de még mindig jelentősek a regionális különbségek. Csaknem minden második hallgató a központi régió intézményeiben tanul. Fejlett a felsőfokú intézményhálózat az Alföld két nagy egyetemi központjához tartozó régióban, Szeged és Debrecen környékén. Az Alföldi régió jellegzetessége új felsőoktatási alközpontok kialakulása, mint például Szeged mellett Hódmezővásárhely és Békéscsaba, vagy Debrecen mellett Nyíregyháza. A többi régió felsőoktatási befogadóképessége a felsoroltakhoz képest szerényebb, ez elmondható a gazdaságilag fejlettebb Közép-Dunántúlról is, annak ellenére, hogy rendelkezik felsőoktatási intézményekkel.

Állami egyetemek és főiskolák a felsőoktatási integráció után

1. A felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról, továbbá a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról szóló 1999. évi LII. törvény (továbbiakban: Ftv.) szerint az Országgyűlés 2000. január 1-jei hatállyal a következő felsőoktatási intézményeket és egyes karokat (a továbbiakban együtt: jogelőd intézmény) - az átalakulással létesülő új állami felsőoktatási intézmények egyidejű jogutódlásával (a továbbiakban: jogutód intézmény) - alakította át:

- a) Az Államigazgatási Főiskola, Budapest és
A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest
jogutód intézménye
a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem - Budapest
székhellyel;
- b) a Debreceni Agrártudományi Egyetem, Debrecen (kivéve az attól különváló
hódmezővásárhelyi Mezőgazdasági Főiskolai Kart és a
szarvasi Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Főiskolai Kart),
a Debreceni Orvostudományi Egyetem, Debrecen,
a Hajdúböszörményi Wargha István Pedagógiai Főiskola, Hajdúböszörmény
és a Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen
jogutód intézménye
a Debreceni Egyetem - Debrecen székhellyel;

- c) a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest,
a Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest és
az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest
jugutód intézménye
az Eötvös Lóránd Tudományegyetem - Budapest székhellyel;
- d) az Állatorvostudományi Egyetem, Budapest,
a Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gödöllő (kivéve az attól különvált
mezőtúri Mezőgazdasági Főiskolai Kart és a
nyíregyházi Mezőgazdasági Főiskolai Kart),
a Jászberényi Tanítóképző Főiskola, Jászberény,
a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, Budapest (kivéve az attól különvált
kecskeméti Kertészeti Főiskolai Kart) és
az Ybl Miklós Műszaki Főiskola, Budapest,
jugutód intézménye
a Szent István Egyetem - Gödöllő székhellyel;
- e) a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár és
a Pannon Agrártudományi Egyetem, Állattenyésztési Kar, Kaposvár
jugutód intézménye
a Kaposvári Egyetem - Kaposvár székhellyel;
- f) a Comenius Tanítóképző Főiskola, Sáropatak és
a Miskolci Egyetem, Miskolc (kivéve az attól különvált
Dunaújvárosi Főiskolai Kart)
jugutód intézménye
a Miskolci Egyetem - Miskolc székhellyel;
- g) az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, Győr
a Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, Sopron,
a Pannon Agrártudományi Egyetem, Mezőgazdaságtudományi Kar
(Mosonmagyaróvár) és
a Soproni Egyetem, Sopron
jugutód intézménye
a Nyugat-Magyarországi Egyetem - Sopron székhellyel;
- h) az Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola, Szekszárd
a Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs és
a Pécsi Orvostudományi Egyetem, Pécs
jugutód intézménye
a Pécsi Tudományegyetem - Pécs székhellyel;
- i) a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem, Budapest,
a Magyar testnevelési Egyetem, Budapest és
a Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Budapest
jugutód intézménye
a Semmelweis Egyetem - Budapest székhellyel;

- j) a József Attila Tudományegyetem, Szeged,
a Debreceni Agrártudományi Egyetem, Mezőgazdasági Főiskolai Kar
(Hódmezővásárhely),
a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged és
a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Szeged
jugutód intézménye
a *Szegedi Tudományegyetem - Szeged* székhellyel;
- k) a Pannon Agrártudományi Egyetem, Keszthely (kivéve az attól különváló
kaposvári Állattenyésztési Kart és a
mosonmagyaróvári Mezőgazdaságtudományi Kart) és
a Veszprémi Egyetem, Veszprém
jugutód intézménye
a *Veszprémi Egyetem - Veszprém* székhellyel;
- l) a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, Budapest és
a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest
jugutód intézménye
a *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem - Budapest* székhellyel;
- m) a Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola, Budapest,
a Külkereskedelmi Főiskola, Budapest és
a Pénzügyi és Számviteli Főiskola, Budapest
jugutód intézménye
a *Budapesti Gazdasági Főiskola - Budapest* székhellyel;
- n) a Bánki Donát Műszaki Főiskola, Budapest,
a Kandó Kálmán Műszaki Főiskola, Budapest és
a Könnyűipari Műszaki Főiskola, Budapest
jugutód intézménye
a *Budapesti Műszaki Főiskola - Budapest* székhellyel;
- o) a Miskolci Egyetem, Dunaújvárosi Főiskolai Kar (Dunaújváros)
jugutód intézménye
a *Dunaújvárosi Főiskola - Dunaújváros* székhellyel;
- p) a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola, Kecskemét,
a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola, Kecskemét és
a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Kertészeti Főiskolai Kar
(Kecskemét)
jugutód intézménye
a *Kecskeméti Főiskola - Kecskemét* székhellyel;
- q) a Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza és
a Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Mezőgazdasági Főiskolai Kar
(Nyíregyháza)
jugutód intézménye
a *Nyíregyházi Főiskola - Nyíregyháza* székhellyel;

- r) a Debreceni Agrártudományi Egyetem, Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Főiskolai Kar (Szarvas),
a Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Mezőgazdasági Főiskolai Kar (Mezőtúr) és
a Körös Főiskola, Békéscsaba
jugutód intézménye
a *Tessedik Sámuel Főiskola - Szarvas* székhellyel;
2. Az Országgyűlés 2000. január 1-jei hatállyal az alábbi nem állami felsőoktatási intézmények átalakítását elismeri, és hozzájárul az átalakulással létesülő *Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest*, mint jogutód egyházi főiskola működéséhez:
- Ferences Hittudományi Főiskola, Budapest,
Pannonhalmi Szent Gellért Főiskola, Pannonhalma és
Piarista Hittudományi és Tanárképző Főiskola, Budapest.
3. Az Országgyűlés 2000. január 1-jei hatállyal
- a) az Ftv. 1. számú melléklete I. részének "A" pont alatti "Állami egyetemek" címén belül
- a Budapesti Műszaki Egyetem, Budapest elnevezését
"Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest",
 - a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Budapest elnevezését
"Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest,"
 - a Magyar Iparművészeti Főiskola, Budapest elnevezését
"Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest",
 - a Magyar Képzőművészeti Főiskola, Budapest elnevezését
"Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest",
 - a Színház- és Filmművészeti Főiskola, Budapest elnevezését
"Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest"
- elnevezésre módosítja;
- b) az Ftv.1. számú melléklete I. részének "B" pont alatti "Egyházi egyetemek" címen belül
- az Országos Rabbiképző Intézet, Budapest elnevezést
"Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem, Budapest"
- elnevezésre módosítja;
- c) az Ftv. 1. számú melléklete II. részének "A" pont alatti "Állami főiskolák" címén belül
- a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, szombathely elnevezését
"Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely"
 - az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger elnevezését
"Eszterházy Károly Főiskola, Eger",
 - a Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok elnevezését

"Szolnoki Főiskola, Szolnok"
elnevezésre módosítja;

d) az Ftv. 1. számú melléklete II. részének "B" pont alatti "Egyházi főiskolák" címén belül

- az Evangéliumi Pünkösdi Közösség Bibliai Főiskolája, Budapest elnevezését

"Pünkösdi Teológiai Főiskola, Budapest",

- a Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza elnevezését

"Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza,"

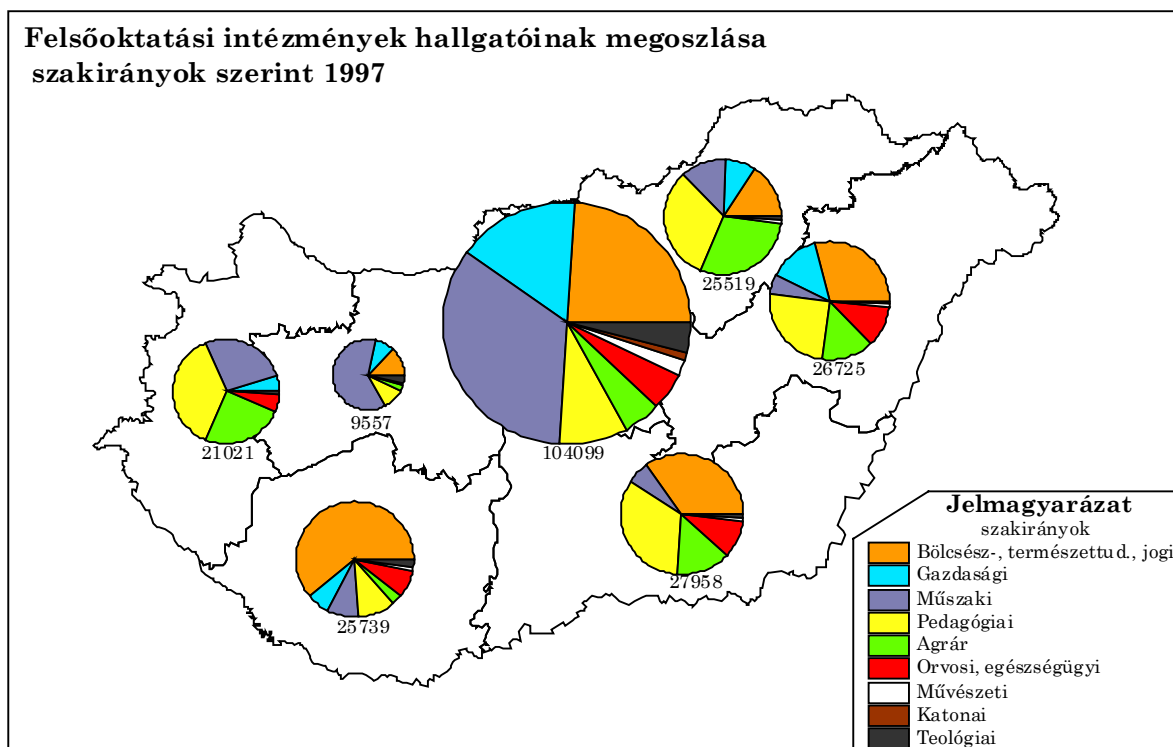
- a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola, Zsámbék elnevezését

"Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Zsámbék",

elnevezésre módosítja.

Hallgatók létszáma állandó lakóhely szerint, 1998.

Régió	Megye	Fő	%
	Budapest	34 497	21,15
	Pest	11 667	7,15
<i>1. Közép-Magyarország</i>	<i>Összesen</i>	<i>46 164</i>	<i>28,30</i>
	Fejér	6 256	3,84
	Komárom-Esztergom	3 762	2,31
	Veszprém	6 027	3,70
<i>2. Közép-Dunántúl</i>	<i>Összesen</i>	<i>16 045</i>	<i>9,84</i>
	Győr-Moson-Sopron	7 058	4,33
	Vas	3 996	2,45
	Zala	4 956	3,04
<i>3. Nyugat-Dunántúl</i>	<i>Összesen</i>	<i>16 010</i>	<i>9,82</i>
	Baranya	5 779	3,54
	Somogy	4 056	2,49
	Tolna	3 897	2,39
<i>4. Dél-Dunántúl</i>	<i>Összesen</i>	<i>13 732</i>	<i>8,42</i>
	Borsod-Abaúj-Zemplén	11 866	7,28
	Heves	5 126	3,14
	Nógrád	2 986	1,83
<i>5. Észak-Magyarország</i>	<i>Összesen</i>	<i>19 978</i>	<i>12,25</i>
	Hajdú-Bihar	8 840	5,42
	Jász-Nagykun-Szolnok	6 764	4,15
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	8 487	5,20
<i>6. Észak-Alföld</i>	<i>Összesen</i>	<i>24 091</i>	<i>14,77</i>
	Bács-Kiskun	7 436	4,56
	Békés	5 313	3,26
	Csongrád	7 220	4,43
<i>7. Dél-Alföld</i>	<i>Összesen</i>	<i>19 969</i>	<i>12,24</i>
Összesen		155 989	95,64
Külföldi		7 111	4,36
Mindösszesen		163 100	100,00

A felsőoktatás terén a hálózat területi egyenlőtlenségei csökkentek, a képzési helyek száma megnőtt, a kínálat skálája szerint azonban konzerválódtak a különbségek. Szakirányok szerinti megoszlás tekintetében is kiemelkedő a központi régió helyzete, ahol nemcsak minden szakirány jelen van, de továbbra is itt koncentrálódik a jogi és államigazgatási képzés, valamint a műszaki képzés. Az Észak-alföldi régióban jellemző a tudományegyetemi és a főiskolai szintű pedagógiai képzés, a Dél-alföldi régió intézményrendszere kiegyensúlyozottabb, viszont hiányzik a főiskolai szintű gazdasági képzés. A Közép-Dunántúlon a leggyengébb a felsőoktatás intézményhálózata. A gazdasági képzés terén megindult az Észak Magyarországi régió felzárkózása. A pedagógusképzés terén, a fővároson kívüli területek fejlődése olyan dinamikus volt, hogy nem csak elérte, hanem meg is haladta a fővárost és környékét.

2.2 Művelődési intézmények

A művelődési intézményrendszer összetétele nem változott jelentősen, a fenntartók körében azonban átstrukturálódás történt: megjelentek a piaci jellegű vállalkozások, a non profit szervezetek, az egyesületek és az alapítványok. Az utóbbiak száma különösen az időszak második felében emelkedett dinamikusán. Változott mindamelllett a művelődési igény és a kereslet szerkezete, ami azzal függ össze, hogy az intézményhálózat egy részének leépülése igen gyors volt.

Döntő hatással volt erre a folyamatra, hogy az önkormányzatok váltak a művelődési intézmények jelentős részének gazdáivá. Az önkormányzati fejlesztési források szűkössége az intézményrendszer egy részének leépülését vonta maga után. Noha megjelentek a művelődéspolitikai intézményrendszerét szabályozó szaktörvények az intézményrendszer működtetésének anyagi feltételrendszere nem alakult ki.

Fokozatosan csökkent a kultúra részesedése a nemzeti jövedelemből is: 1991-ben 3,6 % volt, az évtized végén alig érte el a 3 százalékot.

A művelődési intézményrendszer az utóbbi tíz évben tovább centralizálódott, számos eleme vált elsősorban városi intézménnyé ebben az időszakban. Fennmaradtak a főváros és az ország többi része közötti egyenlőtlenségek, Budapest változatlanul az ország művelődési központja, számos országos hatáskörű intézmény székhelye. A régiók között a keleti országrész megőrizte korábban is előnyösebb helyzetét, itt mérsékeltebb volt az intézmények leépülése. Általánosságban az Észak-Dunántúli és Dél-Dunántúli régióban a legnagyobb a művelődési szempontból ellátatlan települések aránya. Az Észak-Dunántúli régió egyben a közművelődési és közgyűjteményi kiadások terén is hátrányban van, ez a Dél-Dunántúli régióban nem jellemző. A művelődési intézményrendszer fejlettsége elsősorban az urbanizációval függ össze, legerősebben a filmszínházi hálózat, legkevésbé a könyvtári hálózat kötődik a városi települési formához.

Az ország területileg legegyenletesebben megoszló művelődési intézménye a **könyvtár**. Budapest ellátottsága kiemelkedő, az önkormányzati könyvtárak mellett számos szakkönyvtár és országos jelentőségű könyvtár található a fővárosban.

A települések könyvtárral való ellátottsága a településhálózat szerkezeti adottságaival függ össze. Főként az alföldi régiókban jó az ellátottság, részben azért, mert itt nagyobb lakosságszámú települések vannak. Nem ilyen jó a helyzet, ha az egy lakosra jutó állománygyarapítási összegeket tekintjük. Legtöbbet a dunántúli megyékben, Vas, Zala és Somogy megyében költenek a könyvtári állomány gyarapítására, egy lakosra számítva. Az aprófalvas körzetekben a könyvtári ellátás vagy hiányos, vagy a legközelebbi városi vagy megyei könyvtár kihelyezett részeként működik. A könyvtárral egyáltalán nem rendelkező települések az Észak-borsodi és a Dél-dunántúli régióban találhatók elsősorban, de ez elmondható Szabolcs-Szatmár-Bereg megye határmenti övezetére is. Erre a térségre jellemző az önkormányzati könyvtárak nagyobb arányú megszűnése is.

A **művelődési otthon** jellegű intézmények megváltozott funkcióval bár, de túléltek az elmúlt évtizedet. A megszűnt intézmények főként a Nyugat-Dunántúlon és a Dél-Alföldön találhatók. A működő művelődési házak számának csökkenése folyamatos volt már a kilencvenes évek első éveiben és folytatódott az évtized második felében is: a majdnem 2700 művelődési házból csak 2218 működött.

A **mozik** jelentették a művelődési intézményhálózat azon részét, amelyet legkorábban és legteljesebben érintett a piaci átalakulás. A mozik hálózatának átalakulására jellemző, hogy a Nyugat-Dunántúli és Észak-Magyarországi térségekben az intézményhálózat leépülése már korábban, 1990 előtt elkezdődött.

A kilencvenes években pedig már a nagyobb lélekszámú alföldi településekben és az agglomerációkban sem voltak képesek a mozihálózatot működtetni. A mozi egyre inkább a nagyvárosok és az üdülő-települések intézménye, ugyanakkor, az ellátottság tekintetében még mindig az alföldi és tiszántúli települések helyzete a legjobb.

Miközben a nézők száma, különösen Budapesten, folyamatosan csökkent, a **színházak** száma az elmúlt évtizedben nem csökkent, a meglévő vidéki színházak további működtetése a megyei és városi önkormányzatok számára fontosnak tűnik. A kilencvenes évek második felében a vidéki színházak helyzete stabilizálódott. Területi szempontból a színházi hálózat struktúrája nem változott, továbbra is a fővárosban összpontosul a színházak jelentős hányada.

A **múzeumok** a művelődési intézményrendszer azon csoportjához tartoznak, amelyben inkább fejlődés, bővülés tapasztalható az elmúlt öt évben, mintsem visszafejlődés. Mivel a kilencvenes évek során a működő művelődési házak száma lecsökkent, sok településen a helyi múzeum maradt az egyetlen közművelődési intézmény. Az összesen 779, működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény mintegy 70 %-át az önkormányzatok működtetik, akik általában elkötelezettek a gyűjtemények fenntartásában, és a nehézségeket inkább a nyitvatartási idő lerövidítésével oldják meg.

2.3 Egészségügyi ellátás

1994-ben a GDP 8,35 %-át tették ki az állami egészségügyi kiadások, 1998-ra ez 6,18 %-ra csökkent. A csökkenés az 1995/96-os "stabilizációs" intézkedésekkel függött össze, amely lényegében az egészségügyi kiadások racionalizálását, fajlagos csökkentését jelentette.

A kilencvenes években az egészségügyi szolgáltatások körében csökkenő tendenciát mutattak a területi különbségek. Az egészségügyi infrastruktúra és a szolgáltatások terén a Dunántúl, ezen belül a Dél-Dunántúl helyzete a legjobb, a legrosszabb Észak-Magyarországé és a Közép-Dunántúlé. Ez mind az alapellátás és a járóbeteg-ellátás, mind a kórházi ellátás terén igaz. A térségek között jelentős különbségek vannak mind a szakrendelői ellátás, mind az orvosok száma tekintetében.

Az **alapfokú ellátás** rendszere az országban kiépültnek tekinthető, amennyiben megfelelő sűrűségű és az EU normáknak megfelelő nagyságrendű háziiorvosi körzetek fedik le az országot. A háziiorvosi ellátás a kilencvenes években egyenletes javulást mutatott. Ez a mutató legelőnyösebben a Dél-Dunántúlon, legrosszabbul a Közép-Dunántúl aprófalvas térségeiben alakult. 1990-ben egy háziiorvosra az országban átlagosan 2327 lakos jutott, ez a szám évente egyenletesen csökkent, és 1997-ben átlagosan 1965 lakos jutott egy háziiorvosi körzetre. (Viszonyítási alapként meg kell jegyezni, hogy a nyugat-európai átlag ezen a téren 1500 fő / háziiorvos). Az aprófalvas térségek többségében - a Dunántúlon, vagy az Észak-Magyarországon - az ellátás kihelyezett rendelést jelent.

A **rendelőintézeti ellátás** terén az utóbbi évtized legfőbb eredménye, hogy már nincs olyan kistérség az országban, ahol ne lenne szakrendelő (1990-ben még 15 ilyen kistérség volt). A rendelőintézetek hálózatáról általánosságban elmondható, hogy az alföldi és a tiszántúli régióban összhangban van a településszerkezettel, az aprófalvas övezetekben a szakrendelők elérése esetenként nehézkes.

A járóbeteg-ellátás intézményi, technikai feltételei - annak ellenére, hogy fejlesztésüket külön program írta elő - nem javultak. A szakorvosi rendelőintézetek térbeli elhelyezkedése, hálózatának kiegyenlítetlensége nem tette lehetővé, hogy a kórházi kapacitásokat helyettesítse. 1990-től a rendelési idő és a kezelések száma megnőtt, a rendelőintézetek területi struktúrája viszont lényegében változatlan maradt. A 100 lakosra jutó évi teljesített szakorvosi munkaóra - mint a járóbeteg ellátás fontos mutatója - a legelőnyösebben a Közép-Magyarországi régióban, leghátrányosabban a Közép-Dunántúlon alakult. A betegségek korai felismerése szempontjából a vezető halálokokat figyelembe véve kedvezőtlen tendenciának tekinthető, hogy csökkent a szűrővizsgálati órák száma, mind a tüdő, mind a daganatszűrés terén.

Az egészségügy átszervezésének programja döntően érintette a **kórházakat**. Az utóbbi évtizedet a kórházi ágyak számának csökkenése, az ápolási idő rövidülése jellemezte, anélkül azonban, hogy szerkezeti átalakulás ment volna végbe a kórházi funkciók területén, a krónikus és az aktív ágyak megoszlásában.

Az "aktív ágyak" száma csak egy-két százalékkal csökkent, a speciális, krónikus ellátási formák terén továbbra is hiányok tapasztalhatók, számos szakágban nincs elég kapacitás. Az ágyszámok csökkentése sok esetben adminisztratív átszervezéssel történt, ritkább esetben sor került az egész kórház megszüntetésére, főként az alföldi térségben, ahol a 10 ezer lakosra jutó ágyak száma már 1990-ben sem volt magas.

A fekvőbeteg ellátást területi aránytalanságok is jellemzik. Kiemelkedően jó Közép-Magyarország helyzete: ha az országos átlaghoz (82 ágy/10 ezer lakos) viszonyítjuk, itt több mint kétszeres az ellátottság szintje. Közel átlagosnak tekinthető a Nyugat-Dunántúl, az átlagosnál rosszabbnak a Közép-Dunántúl és az Észak-Alföld helyzete.

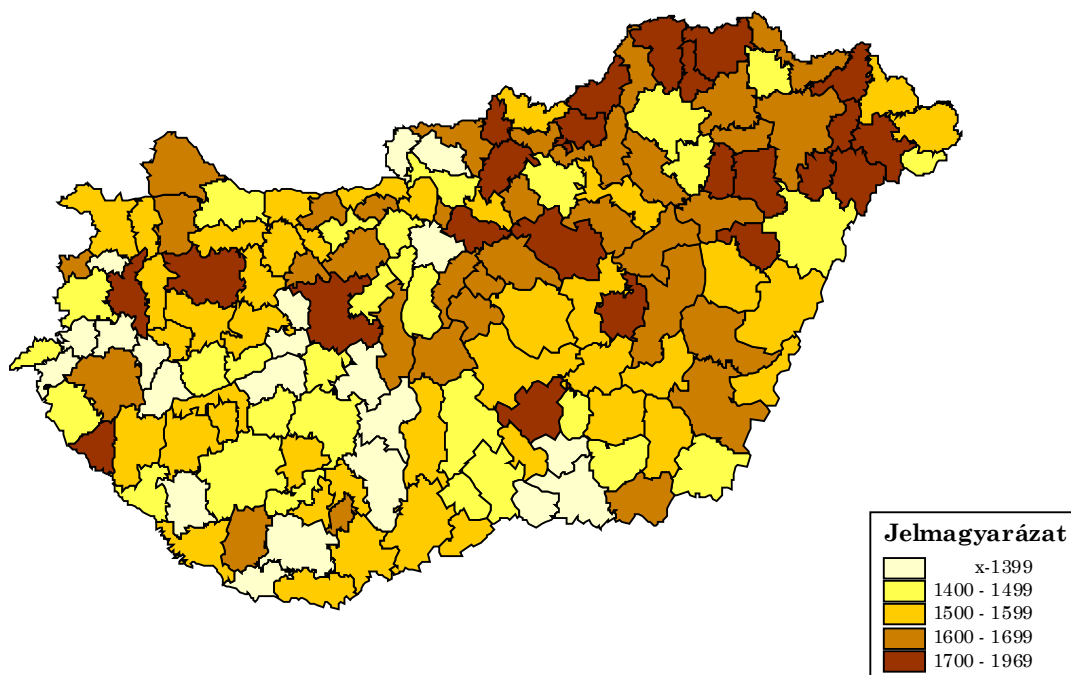
Az **otthoni ápolás** intézményrendszere a kilencvenes években indult fejlődésnek. Mivel azonban a kielégítetlen szükséglet jelentős, ezért ez a forma még igen messze tart attól, hogy a kórházi kapacitásokat legalábbis részben kiváltsa.

A kilencvenes években, 1990 és 1998 között 38 új **mentőállomás** jött létre, megszűnésre két esetben került sor. Korszerűsítéssel és összevonásokkal egy időben a számuk 1998-ban 196 volt. A mentőszolgálat kiérkezési ideje az esetek 76 százalékában átlagosan nem haladta meg a 15 percet (az EU normák szerint ennyi az elfogadható kiérkezési idő), az esetek 5 százalékában viszont több időt vett igénybe a kiérkezés, mint 30 perc.

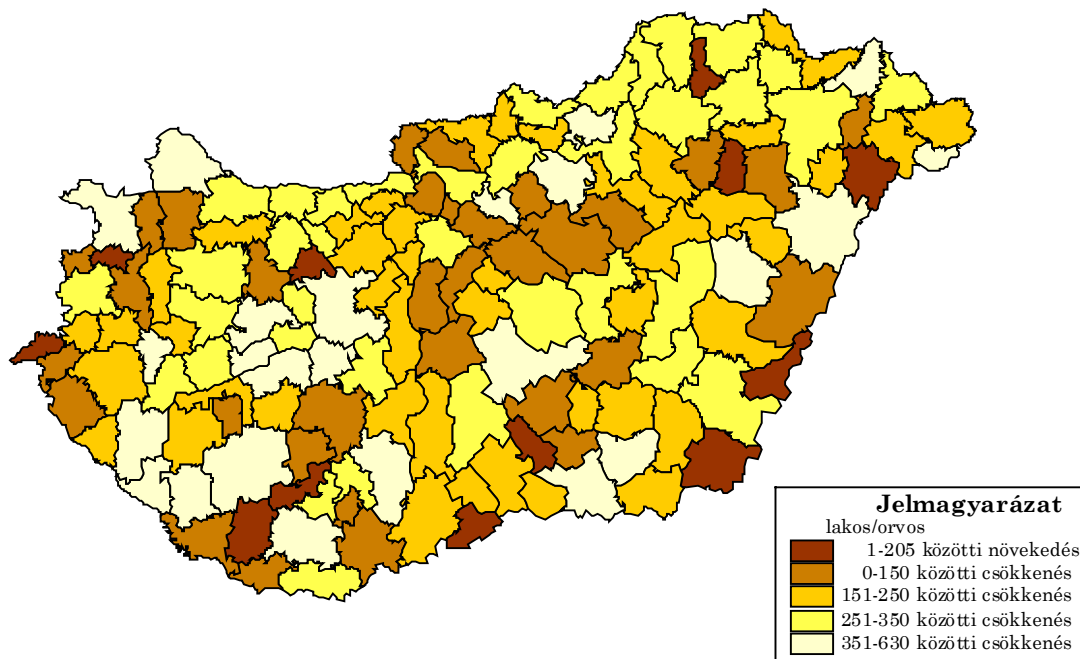
Területi szempontból a Dél-Alföldi régió ellátottsága a legelőnyösebb, bár itt a tanyás térségek elérhetősége kérdéses. Rosszabban ellátottak, nehezebben elérhetők Hajdú-Bihar megye területei. Az aprófalvas régiók közül ellátási hiányok mutatkoznak Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megye határmenti övezeteiben, valamint Dél-Baranya térségében. A 15 percen belüli kiérkezési idő biztosítása érdekében hosszú távon további 42 mentőállomás létesítése lenne kívánatos, számottevő részben a gyengébben ellátott, Nyugat-Dunántúlon, a Duna Tisza közén és a keleti határregióban, de néhány esetben, a budapesti peremkerületekben is.

Az egészségügyi intézményrendszer leginkább piacérzékeny részét alkotó **gyógyszertárak** privatizációja csaknem teljes és igen gyors ütemű volt. A kilencvenes évek második felében tovább csökkent az egy gyógyszertárra jutó lakosok száma. Az egy gyógyszertárra jutó lakos szám a legkedvezőbb a Dél-Alföld és a Dél-Dunántúl térségében. Közép-Magyarország és Észak-Magyarország helyzete rosszabb, de a különbségek nem jelentősek.

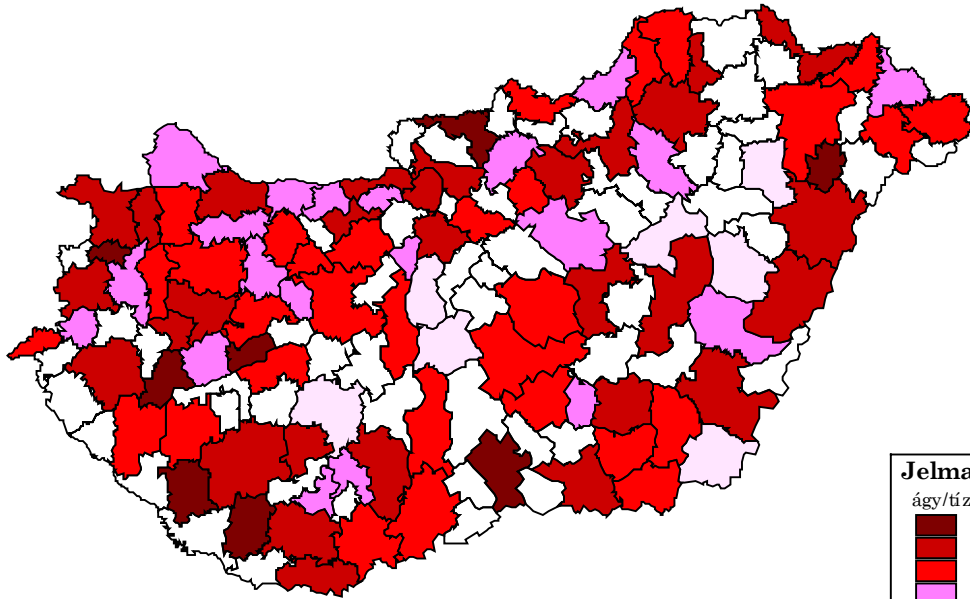
Egy házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma 1998

Egy házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok számának változása 1990-98

Működő kórházi ágyak száma tízezer lakosra 1998

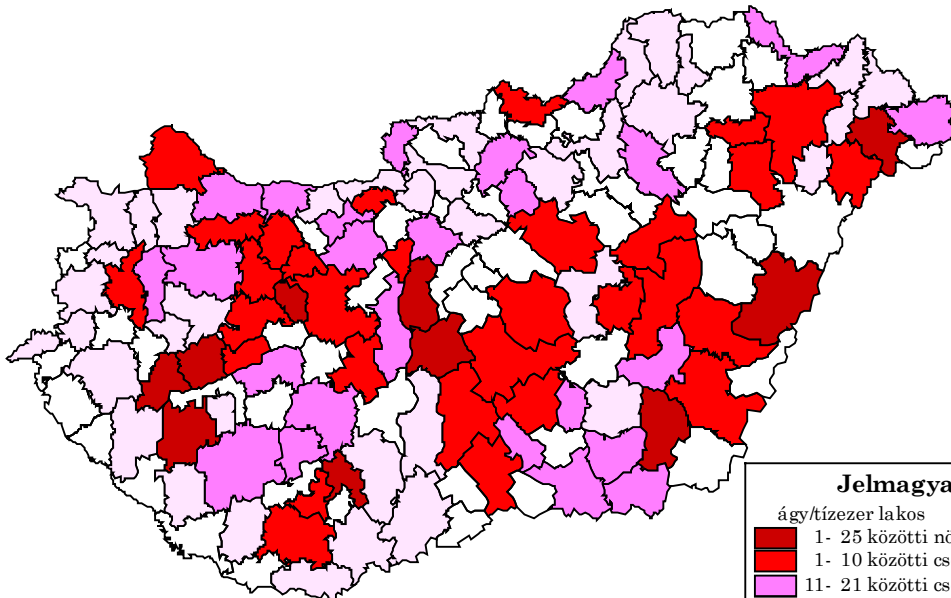

Jelmagyarázat

ágy/tízezer lakos

Dark red	150 - 275
Red	100 - 149
Light red	50 - 99
Pink	16 - 49
Light pink	1 - 15
White	0

Tízezer lakosra jutó működő kórházi ágyak számának változása 1990-98

Jelmagyarázat

ágy/tízezer lakos

Dark red	1- 25 közötti növekedés
Red	1- 10 közötti csökkenés
Light red	11- 21 közötti csökkenés
Pink	21-118 közötti csökkenés
White	egyik évben sem volt kórház

2.4 Szociális ellátás

Szociális alapellátásokkal legjobban fedett terület az Alföld, legelmaradottabb a Dél-Dunántúl. Ez részben magyarázható a települések nagyság szerinti kategóriájával - az Alföld óriásfalvai és mezővárosai feltehetően jobb feltételekkel rendelkeznek a települési alapellátások működtetéséhez. Ugyanakkor Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye aprófalvai jobban ellátottak, mint ugyanez a településkategória a Dél-Dunántúlon. A keleti országrészben nagyobb arányban nyújtanak a települések szociális alapellátásokat, étkeztetést, gondozást, mint a fejlettebb térségekben. A fejlettebb régiókban inkább a pénzügyi segélyezési formák kerültek előtérbe.

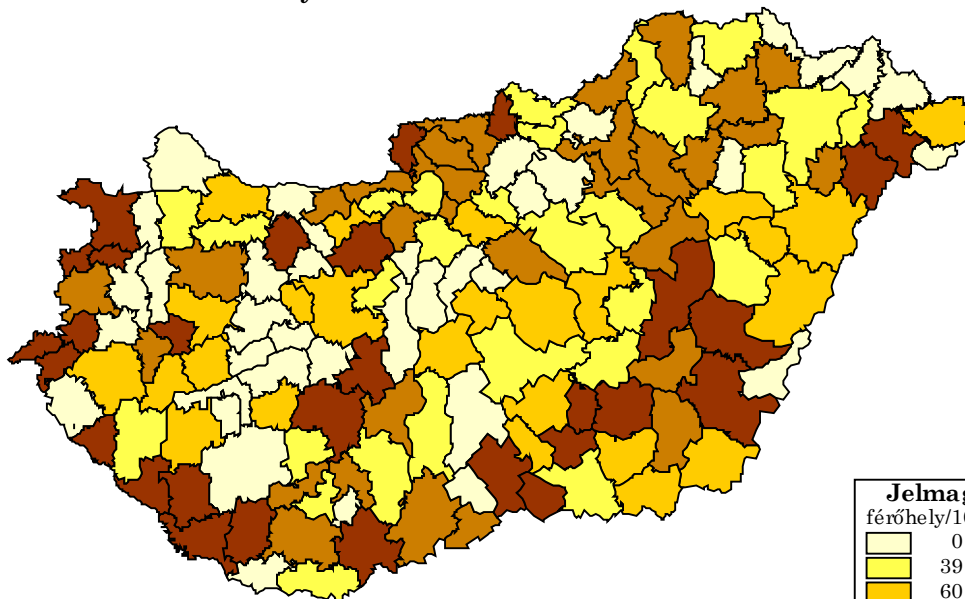
A Szociális Törvényben rögzített alapellátási kötelezettségeknek a magyarországi önkormányzatok töredéke, mintegy 7 %-a felel meg (itt él az ország lakosságának 59 százaléka), amennyiben működteti az alapellátáshoz sorolható szolgáltatásokat, mint a szociális étkeztetés, a házi segítségnyújtás és a családsegítő szolgálat. A települési önkormányzatok több mint negyede nem működtet semmilyen alapellátási formát (itt az ország lakosságának 5 százaléka él).

A **falugondnoki hálózat** az alapellátás sajátos, kiegészítő jellegű intézménye, amelynek kialakítása és fejlesztése 1990-ben modellkísérleti keretek között indult meg. A falugondnoki hálózat kiépítése a Dél-nyugat Dunántúlon és az Észak-Borsodi térségben valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megye keleti övezetében indult meg, majd megjelent az Alföldön is, elsősorban a Duna Tisza közén és szórványosan Hajdú-Bihar valamint Jász-Nagykun-Szolnok megye belső periferiáin. A folyamatos fejlesztési program eredményeként jelenleg 15 megyében 386 településen működik e szolgáltatás. Két éve, 1997-ben indult a **tanyagondnoki program**, amelyben a falugondnokihoz hasonló szolgáltatás megteremtéséhez illetve működtetéséhez központi támogatás nyújtható. A kísérlet 44 településre terjedt ki.

A **nappali ellátások** rendszere kiépültnek tekinthető, ezen ellátások iránt azonban csökkennek az igények. Erőteljesen növekszenek ugyanakkor a tartós bentlakásos elhelyezés iránt. A nappali ellátások férőhelyeinek száma a megyék zömében csökkent, néhányukban a férőhelyszám ingadozott. Legtöbb ilyen jellegű férőhellyel Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye rendelkezik, a megyék túlnyomó részében a meglévő kapacitások fenntartására törekszenek.

Gyakorlatilag kiépültnek tekinthető a hajléktalanokat ellátó intézményrendszer, ugyanakkor a szenvedélybetegek és a fogyatékosok elhelyezésére szolgáló intézmények csak az igények néhány százalékát fedezik, az ellátás itt elégtelen. Összességében vizsgálva a szakosított szociális szolgáltatások adatait, kitűnik, hogy az észak-keleti megyék helyzete a legjobb, itt a legszélesebb körűek az ellátások. A tartós bentlakást nyújtó otthonok terén csaknem mindenütt nőtt a férőhelyek száma. Az elméletileg rászoruló 60 évesnél idősebb korcsoportokhoz viszonyítva Baranya megye van a legjobb, Nógrád és Vas a legrosszabb helyzetben. Feltűnően sok intézmény található az ország periferiáin, a nyugati déli határtérségekben, ezek fogadják be a nagy urbanizációs centrumok bentlakásos intézményeit is.

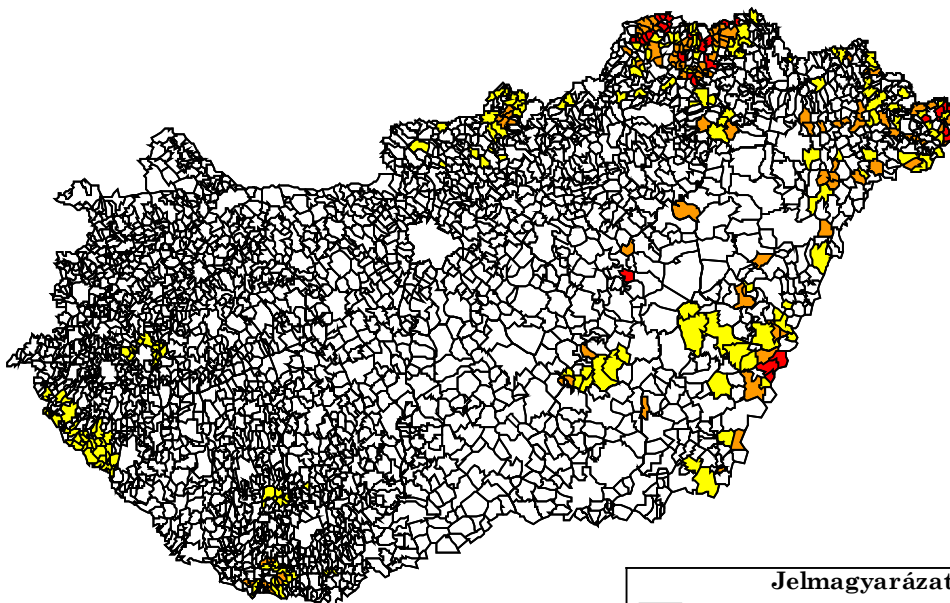
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó otthonok működő férőhelyeinek száma tízezer lakosra 1997

Jelmagyarázat
férőhely/10 ezer lakos

0 - 37
39 - 56
60 - 78
79 - 112
113 - 475

Szociális földprogramban részt vevő települések 1992-98

Jelmagyarázat

1 - 2 éven keresztül támogatott település
3 - 4 éven keresztül támogatott település
5 - 7 éven keresztül támogatott település

A **földprogram** a szociális ellátás viszonylag új, dinamikusan fejlődő intézménye, amely 7 éve jelent meg a magyarországi szociálpolitikában. A szociális földprogram a vidékfejlesztés és az elmaradott térségek felzárkóztatásának témaköréhez kapcsolódik, a családi léptékű mezőgazdasági termelést támogató rendszerek közé tartozik. Szükségességét az is bizonyítja, hogy elsősorban a települési igények hatására fejlődött ki. Alkalmazása a válságtérségekben, elmaradott övezetekben indokolt.

A program 1998-ban 11 megyét, 44 kistérséget, 326 települést érintett. Legnagyobb arányban Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Zala megye vett részt a programban.

2.5 Regionális ifjúsági intézményrendszer

A '90-es évek végére az ifjúsági szakmapolitika által megfogalmazódott egy új ifjúsági intézményrendszer igénye. Ennek megfelelően olyan ifjúsági szolgáltató intézményrendszer került kialakításra 1998. után, amelynek az az alapvető feladata, hogy segítse és támogassa a települési és területi önkormányzatok, valamint a helyi és a regionális társadalmi szervezetek, intézmények és közösségek ifjúsági munkáját. Ennek keretében hét regionális ifjúsági szolgáltató iroda került felállításra (Budapesten, Debrecenben, Miskolcon, Kecskeméten, Szekszárdon, Veszprémben és Győrben).

A rendszerváltást követő közel tíz esztendő alatt a kormányzati ifjúságpolitika mindig centrális, közvetlenül a mindenkori kormánytól függő, de egyszersmind kormányzati értelemben instabil intézményeket teremtett. A centralitásra vonatkozó állítást támasztja alá a kizárólag központi rendszerű pályázatok, az ezekhez kapcsolódó források központosítása. Az instabilitást jelezte, hogy a kormányzati ifjúságpolitikának rövid időközönként változott az intézményi, államigazgatási háttere.

A regionális ifjúsági tanácsok és a regionális ifjúsági szolgáltató irodák az úgynevezett területi-statisztikai régiókban jöttek létre. A regionális irodák és az ifjúsági tanácsok tevékenységük során az adott régió sajátosságait figyelembe véve végzik a munkájukat.

A regionális ifjúsági tanácsok az adott régióban élő, tanuló dolgozó fiatalok képviseletét biztosító döntéshozó, véleményező és javaslattevő testületek, amelyek együttműködnek a regionális fejlesztési tanácsokkal és az ifjúságot közvetlenül érintő feladatokat ellátó más regionális szervekkel, figyelemmel kísérik a térségi, helyi ifjúsági programok, szolgáltatások megvalósulását, illetve döntenek a rendelkezésre álló pénzeszközök felhasználásáról.

Az ifjúsági tanácsok összeállításánál három hangsúlyos szempont jelent meg. Az egyik, hogy a tanácsnak olyan tagjai legyenek, akik szorosan kötődnek az adott területi egységhez; tehát helyi kötődés, érintettség valósuljon meg. Olyanok legyenek a tagok, akik ismerik az adott régiót, tisztában vannak az ott élő ifjúság helyzetével, problémáival, életkörülményeivel. A másik elv, hogy meghatározó szerepben képviseltesse magát a civil szféra. A harmadik természetesen, hogy az ifjúsági

szervezetek, illetve a korosztályt támogató országos hatáskörű, de decentralizált szervezeti felépítéssel működő szervezettel képviseltessék magukat.

A regionális ifjúsági szolgáltató irodák kezdeményezik a regionális programok indítását, segítik az Európai Unió, az Európa Tanács és más nemzetközi szervezetek programjainak megismertetését, gyűjtik és feldolgozzák az ifjúságra vonatkozó regionális információkat, felméréseket kezdeményezhetnek és támogathatják is ezeket. Emellett elvégzik a decentralizált pénzügyi támogatásokhoz kötődő szakmai segítségnyújtást, amelynek célja, hogy ifjúsági szervezetek programjaikhoz, működéseikhez szükséges anyagi forrásokat minél nagyobb sikerrel és eredményességgel tudják megszerezni. Így a regionális ifjúsági irodák a nyitott szolgáltatások segítségével a források és kapacitások, az együttműködések összeadó erőforrásaivá válhatnak.

Az egységes szerkezetben kezelt ifjúságpolitikai intézményrendszer felállításához kapcsolódó koncepció végrehajtása lehetővé teszi, hogy a több elemből álló rendszer összekapcsolódjon, az egyes részeinek működése összhangban legyen egymással, és mind a felügyeleti, mind az ellenőrzési jogosultságok megfeleljenek az államháztartási működés követelményeinek is. Ugyanakkor világossá válik a kormányzati és a nem-kormányzati szervek országos, illetve regionális együttműködésének keretei, a különböző jogosultságok és ezek egymáshoz való viszonya.

A 2000. évtől kezdődően lehetővé vált egy olyan intézményrendszer működtetése, amely illeszkedik a közigazgatás, a támogatási rendszer változásaihoz és felkészülten várja az illeszkedési lehetőséget az uniós támogatási rendszerhez.

